

Politikai
röpiratok.

17.

17
—
117

A KÖZTÖRVÉNYHATÓSÁGI

ÖNKORMÁNYZAT

BIZTOSÍTÁSÁRÓL.

A SZABADSÁG HIVEINEK.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCLXVII

1867. évi évkönyv

NYELVTUDOMÁNYI ÉVKÖNYV

1867. évi évkönyv

DE BALLAGH GÉZA.

Pest, 1867. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

A KÖZTÖRVÉNYHATÓSÁGI
ÖNKORMÁNYZAT
BIZTOSÍTÁSÁRÓL.

5.

ИЗДАНИЕ ПЕРВОЕ
ТАБУЛА МОРЯ
ИЗДАНИЕ

ELŐSZÓ.

Néhány év előtt tettem papir darabokra az itt következő jegyzeteket oly körülmények között, midőn a hatalom szolgálói azt ugyan nem gátolhatták meg, hogy hazám ügyeiről gondolkozzam, de a mit irtam azt csak kegyes engedelmeők nélkül irhattam.

A kérdés, melynek megoldására jegyzeteim vonatkoznak, a szabadság megalapításának egyik legfontosabb kérdése. — Az ország kormányzatábani felelősség nem zárja-e ki a teljesen szabad helyhatósági önkormányzatot; — és viszont a helyhatósági önkormányzat mellett az ország kormányzatábani felelősséget lehet-e érvényesíteni?

E kérdés gyakorlati s majdan törvényhozási megoldást kíván. — Jegyzeteim részint a felelősség és önkormányzat jelentőségére, részint és különösen e két alkotmány-elvnek kölcsönös

viszonylataira vonatkoznak. E kettő közötti kiegyenlítő s közvetítő kapocsra van szükség, mely mindenik fennállását lehetővé tegye.

Midőn erre nézve most a helyhatósági közélet nehézségeivel szemközt nézeteimet közrebocsátom, e nagy tárgy körüli gondolkozásra kivántam ébreszteni független gondolkozásu polgártársaimat.

Május hó végén 1867.

I.

A helyhatósági önkormányzat lényeges kiegészítő részét, sőt feltételét képezi a valódi felelős miniszteri kormányzatnak. A miniszteri kormányzat municipalis önkormányzás nélkül mindig és mindenütt burocratiára fajul.

Soha sem volt nagyobb szükségünk reá, mint most, hogy erről meggyőződni igyekezzünk; mert a nemzet soha sem volt nagyobb mértékben kitéve annak, hogy egy élehetetlen politika örök várakozásra s kimerithetetlen béketüresre nógató cselszövényei által a nemzeti s helyhatósági önkormányzat szabadságától hosszú időkre megfosztassék.

Azon politika, mely a miniszteri kormányzat nevében azt követeli, hogy a megyék és városok önkormányzati jogainak korlátozását most ideiglenesen, s majd a rendezés czime alatt véglegesen elfogadjuk: mindenk fölött alkalmas arra, hogy előmozdítsa a bécsi kormány törekvéseit. E kormánynak semmit sem kell inkább

ohajtania, mint azon politika népszerűségét és győzelmét, mely a nemzettől az önállóság és szabadság feltételeinek egyenkénti feladását kívánja, a mely politika a városi s megyei önkormányzat feladásaival a kormány részére azon nagy előnyt kívánja nyújtani, hogy a kormányzás lehető legnagyobb mértékben centralisáltatván, azon erővel ruháztassék fel, mely a gyökereket vert tényleges állapotok rendes törvényhozási uton való megváltoztatását sokszor lehetlenné teszi.

Elhiszem, sokan vannak, a kik Ausztriával szemközt hazánk teljes önállóságát, s ezzel kapcsolatban a magyar köz- és magánjog függetlenségét nem tartják oly igen fontosnak, melyet az ugynevezett transactio érdekében, a mint mondják, az alkotmányos élet békés fejleményének megszerzése végett feláldozni ne lehetne.

Magyarország soha sem szükölködött oly államférfiakban, kik azt hirdetik, sőt talán hiszik is, hogy „a köztünk lakó barbár népek — mint egy békéltető röpirat pár év előtt szóról szóra irta — e hazában a civilisatióval együtt nemzeti létünket is absorbeálják, és csak egy hatalom van, mely megmenthet bennünket. Minden jólét, felvirágzás, előmenetel, gazdagság, miveltség, csak az ausztriai sasok védszárnyai alatt tenyész-

het.“ — Felidézük a multat is. Zivataros történelmünkre hivatkoznak, hogy pártviszályainkban rég felemésztettük volna egymást; és végre a török kiirtotta volna e nemzetet, — mint kiirtotta a románokat és szerbeket, — ha a gondviselés Ausztriával szoros összeköttetésbe nem hoz bennünket.

Ilyeneket álmodnak sokan. De nézzük a valót. Mig az osztrák örökös tartományokban absolutismus uralkodott, tehát háromszáz évnél tovább küzdött folytonosan alkotmányos életünk emez iránynyal, melynek örökös célja volt szabadságainkat elnyomni s törvényhozási mint kormányzati függetlenségünket megsemmisíteni.

Tulajdonitsuk ezt, ha tetszik, kizárólag ostoba vagy gonosz miniszterek és udvaroncok önzésének, kik a dynastia érdekeit félreismerték, vagy szándékosan elhanyagolták. Ám legyen. De a tény tagadhatatlan.

A magyar történelem minden lapon bizonyítást tesz arról, hogy az ausztriai absolutismus lépésről lépésre a legnagyobb következetességgel törekedett beolvasztásunkra. A királyválasztási jogot gyakorlatilag rég megszüntette s paralizálta, még mielőtt arról a nemzet törvényhozással az uralkodóház javára lemondott volna.

Aztán minden irányban a világos és félre-

magyarázhatlan törvényekkel homlokegyenest ellenkező oly állapotot tudott életre hozni, mely az ország törvényhozási önállóságának és önkormányzati függetlenségének gúnyjára szolgált.

A novemberi provisoriummal 61-ben kormányra jutott magyar urak e részben igen nevezetes vallomást tettek a hivatalos lapban (Süregöny 133. sz.) azon hiszemmel, hogy ez a nemzeti közvélemény előtt igazolásukra szolgáland. Im az önvallomás :

„A beolvasztás terve nem a mostani kormányférfiaktól veszi eredetét. Oly régi az, mint háromszázéves viszonyunk, s annak természetes kifolyása. Ez a bécsi kormány hagyományos politikája. Mig a kormányférfiak, mint halandók, fel- és letűntek : maga a kormány halhatatlan volt. Csak az alakok változtak : a szellem maradt a régi. Az eszközök mások : de a terv ugyanaz. Összes történelmünk a mohácsi vész óta e sark körül forgott. Országgyűlési végzéseink, sőt a *pragmatica sanctio* elfogadásának feltételei is egyformán tanuskodnak arról, hogy életünk legnagyobb részben az önvédelem erkölcsi harcza volt az eszme ellen.“

És hogyan állunk e pillanatban? Talán az osztrák politika abdicált ez eszméről? Talán azok, a kik a legutóbbi időben kormányra jutot-

tak, ellökték-e magoktól Ausztria hagyományos politikáját? Változott-e a bécsi törekvések iránya s célja? Az ausztriai túluralom, s hazánk beolvasztásának vágya helyett vajjon Bécsben most a politikai elhatározásoknál a népek valódi szabadsága szolgál-e mérv gyanánt?

Ott van az octoberi diploma, ott van a februári alkotmány. Nem egyes pontjait vizsgálom: hanem tekintem az egészet, tekintem a politikai irányzatot, a szellemet, mely mindkettőn átvonul. Célja mindkettőnek egy. Amazt a conservativ Ausztria állította elő. Ez a szabadelvű Ausztria műve; de a szabadelvűségnek csak színével bir, lényegét teljesen nélkülözi. Mert azon ürügy alatt, hogy a birodalmi népek erejét összpontosítja, sajátképen megsemmisít minden szabadságot, és az önkormányzatot minden fokozaton elnyeléssel fenyegeti.

S ez az a miben e mű a mivelt külföldet is csaknem tévedésbe ejté. Azok közül, kik a szabadság érdekében szükségesnek tartják a nép törvényhozási erejének centralisatióját a hatalom ellenében, sokan azt vélték, hogy im Ausztriában az összes népek törvényhozási erejének összpontositása által az alkotmányos szabadság egyik legfőbb biztositéka lön felállitva. De ez csalódás.

És pedig nem csak azért, mert a februári patensnek, mely — akár mint csürjék csavarják is a dolgot némelyek — bizony csak az octoberi diploma által letett alapok tovább építése volt, ezen patensnek feladata idegen elemek vegyitéke által majorizálni Magyarországot, s ez által megdönteni azon elemet, mely hosszú századok következetes támadásai ellenében egyedül volt képes némi önállóságot és némi szabadságot fenntartani.

Hanem azért is, mert azon mű közelebből megvizsgálva tulajdonkép nem a birodalmi népek törvényhozási erejét centralisálja, a mi az ausztriai országok s nemzetek nagyon elváló s szétágazó érdekeit tekintve különben is lehetetlen, — de igenis centralisálja a végrehajtó hatalom, a kormány erejét, a mely centralisatio a hadsereg s burocratiára támaszkodva, minden szabadságnak kérlelhetlen ellensége s megölője.

Maguk az osztrák miniszterek többször legünnepélyesebb alakban ismételték, hogy a februári mű az uralkodó közvetlen intentióit fejezi ki, s annak változhatlan akarata. Ez még sehol sem lön megczáfolva. Mindamellet sokan váltig el akarják hitetni, hogy itt is csupán az ausztriai kormányférfiak törekvése nyilvánult. Ám legyen úgy.

De vajjon a közös-ügyi tervezettel kilátásba helyezett új alkotás, mely a magyar elemnek a kormánypolitikára némi befolyást látszik nyújtani magára a szabadságra, s az ország törvényhozási s kormányzati függetlenségének megalapítására vezethet-e ?

Mi az a lényeges dolog, a mi megváltozott a kormányzásra hivatott személyeken kívül? A mesterségesen felidézett remények és ábrándképek szétfoslása után ki merné komolyan állítani még ma is, hogy az új egyének kedvéért a bécsi kabinet új politikai irányzatokat fogadott el, s hogy már most nem törekszik Magyarországot önállóságának és szabadságának feltételeitől megfosztani. Ismételve kérdelem, mi az, a mi megváltozott az irányzatokban ?

A lemondásnak, az önmegtagadásnak politikája a legszerencsétlenebb politika. Egy célzataiban ellenséges és makacs kormánynyal szemközt csak a folytonos követelés, a folytonos támadás arathat sikert. És a legfüggetlenebb országban is, hol semmi természetellenes összeköttetés nem gyengíti s nem fenyegeti a nemzeti önállóságot, hol idegen befolyás nem visel örökös harcot a szabadság ellen: a népnek mindennütt oda kell törekednie, hogy a szabadságot, s

ennek zavartalan élvezetét mentül több s mentül erősebb biztosítékokkal sánczolja körül.

Az osztrák érdekek politikája, és Ausztriához viszonyunk elég érthetően figyelmeztet, hogy nekünk ennél fogva még több okunk van ezen irányban is gondoskodni a szabadság garantiáiról s feladatunk e garantiákat lehetőleg szaporítani s növelni.

E helyett sokan épen ellenkező logikát követnek. Azt kívánják, hogy mivel Ausztriával az uralkodó ház azonságánál fogva kapcsolatban vagyunk: az egyenesen arra ösztönözzön bennünket, hogy a szabadságnak és biztos jogállapotnak még általános garantiái közül is többekről egyszerüen a kapcsolat érdekében mondjunk le.

S melyek azok, a miket feláldozni kívánnak? Kettő különösen. Egyik a nemzet törvényhozási erejének centralisátíója, mely a pénz- és hadügy fölötti rendelkezést mindig revindicálván, kormányzati függetlenségünk megszilárdítására van hivatva, s mely az ország önkormányzatábani valódi felelősséget érvényesíteni képes legyen, — másik az a min a helyhatósági önkormányzat teljessége nyugszik, a jog szabadsága, s a független birák által kezelt törvénykezés függetlensége.

Amaz nagy fontosságú ellensúlya a korona hatalmának. Ez nem csekélyebb biztosítéka minden szabadságnak, különösen pedig a megyei s községi önkormányzatnak; lényeges láncszem a legszükségesebb intézmények sorában, mely nélkül a kormány felelősségét a megyei s községi autonómiával összeférhetővé tenni soha sem sikerülend.

Következőleg mindig csak ott állnánk nélküle, hogy a szabadság feltételeinek sorából feláldozzunk egyet a kettő közül, feláldozzuk vagy a kormányon ülő hivatalnokok és közegeik felelősségét, vagy a közélet alsóbb fokozatainak autonómiáikat. Pedig úgy gondolom, egyiket sincs kedvünk feláldozni.

Nem új dolog, hogy a monarchiai elv buzgó hívei azok, a kik megnyugtató társadalmi rendet csak úgy tudnak képzelni, ha a monarchiai elv minden más társadalmi tényezőkkel szemközt tulnyomóvá válik, ha a korona a nemzettel szemközt igen hatalmas, — elkerülhetlenül szükségesnek tartják a törvényhozó testület által nyilatkozó nemzeti erőnek a különböző viszonyokhoz képest különböző formák szerint a lehetőségig vitt decentralisatióját.

Azok ellenben, kik a nép érdekeit védik, helyesen állítják, hogy a korona, a monarchiai

elv nevében nyert számos előjogainál fogva már magában véve is oly roppant centralisált erőt képez, hogy azt csupán csak a nemzet törvényhozási erejének centralisatiója ellensúlyozhatja.

E két nézet s kétféle törekvés közti harc a nagy francia forradalom óta veres fonalként húzódik át a legujabb évtizedek alkotmányos küzdelmein. Lássunk egy ily lapot a continens két legnagyobb nemzetének történelméből.

Franciaországban mindjárt a 89-iki forradalom kezdetén nagy mérveket vön e két elv közötti küzdelem. Midőn minden meg volt érve arra, hogy egy messzeható mozgalom és mindent átölelő változás az egész társadalmi rendet alakítsa: a demokrata szabadelvűek mindenk előtt oda törekedtek, hogy a monarchiai teljhatalom elvének megdöntése végett az ország törvényhozási erejét centralisálják.

Ezen törekvésből fejlődtek ki a forradalom legnevezetesebb politikai elvei, melyek azóta minden szabadelvű küzdelem kiindulási pontjává lettek.

Felállították a nemzeti képviselet elvét, mely szerint a képviselő testület tagjai nem a választókerületek vagy testületek s ezek érdekeinek mandatariusai gyanánt, hanem összesen és egyetemlegesen az egész nemzet képviselőinek tekin-

tendők. Az utasítások érvénye ellen tiltakoztak. A képviselők sérthetlenségét proklamálták. S nemcsak az adó s ujonczok megtagadásának kizárólagos jogát, de a had-ízenet s békekötés ellenőrzését és jóváhagyását, vagy elvetését is a képviselő-testület részére vindicálták.

Sőt e vívmányok biztosítása végett még az egyházi és nemesi rendnek a képviselő-testületbe felolvasztását is szükségesnek tartották azon nézetből indulva ki, miszerint a kiváltságos rendek külön szavazása nehézségeket és akadályokat gördít a szabadság kiküzdése s megszilárdítása elé, míg ellenben az egy kamarábani működés mellett a nemzeti akarat képviselői részére a többség mindenkor biztosítva lesz.

A kormány jól tudta, hogy a törvényhozásnak ily elvek szerénti centralisatiója, a centralisált korona ellenébe állítva, a monarchiai teljhatalom elméletét örökre el fogja temetni.

A korona tanácsosai oda irányozták tehát legfőbb gondjukat, hogy a törvényhozást lehetőleg ismét decentralisálják s ekép erejét megtörjék. Ide célzott főleg azon kormányprogramm, melyet XVI. Lajos személyesen nyújtott át a nemzetgyűlésnek, s maga melegen ajánlott az összes rendek figyelmébe.

Ezen programm a személyi szabadság, az adó s közterhek megszavazása iránt felállított elvek elismerése után hét pontban egy nagy horderejű törvényjavaslatot körvonaloz, mely szerint a tartományi, eddig rendigyülések képviseleti alapra fektetve új szervezetet nyertek, önkormányzati jogaik megszilárdítottak, és hatáskörüik kiterjesztetett volna több oly tárgyra, melyeket a nemzetgyűlés a köztörvényhozás körébe vont.

Necker a szabadság ügyére is gondolt, midőn e javaslatot készíté. De ezek már ekkor fél rendszabályok voltak. Ily eszközökkel egy már felvonuló vihart megállítani s a korona iránti megrendült bizalmat helyreállítani soha sem lehet.

Senki sem mondhatja, hogy a nemzetgyűlés az önkormányzat becsét nem fogta fel, s a politikai országrészek autonomiájának fontosságáról határozott fogalmakkal nem birt. Hiszen csakhamar ezután, midőn az ország új felosztását s közigazgatási szervezetét megállapította, nemcsak a megyéknek és kerületeknek, hanem a községi municipiumoknak is az administratio, törvénykezés és köznevelés ügyeiben oly széleskörű önkormányzatot biztosított, miszerint Franciaország ellenségei azon élezt faragták, hogy

a francia királyság most már negyven ezer független köztársaságból áll.

Hanem a nemzetgyűlés azon helyes szempontból ítélte el a korona javaslatát, hogy ennek célja nem az önkormányzati jogokat biztosítani, hanem a törvényhozást decentralisálni, az országos képviselő erejét a tartományi gyűlések közt felosztani, s azokat egyenkint győzni le.

És ugyancsak a nemzeti törvényhozás decentralisatiója az, mely ellen Németországban messzeható harc foly szemeink előtt.

A német demokraták egységi törekvése hosszú időn át sok német tartományrészt, egyebek közt az ausztriai német tartományokat is kész volt kihagyni politikai combinatioiból. Nem annyira nemzetiségi törekvés volt tehát ez, mint inkább oda irányzott igyekezet, hogy a monarchiai elv tulsulya ellenében a német nép törvényhozási erejének centralisatiója létesíttessék.

A monarchiai elv nemcsak azért lön erősebb kelleténél Németországban, mert a tulságos felदारabolás a helyett, hogy a magukban gyenge független részek önkormányzatára vezetett volna, — az egymástól elszigetelt népcsoportokat még a legkisebb hercegecskék irányában is a monarchiai tulhatalom elismerésére kényszerítette: hanem erős lön kivált annál fogva, mert a monar-

chiai elv hatálya a Bundestag felállítása által, tehát centralisatio útján fokoztatott. Ezen centralisált monarchiai erővel szemközt a független részek névleges autonomiájában keresni ellensúlyt bárgyuság lett volna.

Mindenki látja, hogy ezen autonomia a szabadság részére nem nyújt biztosítékot. Ezért törekednek oly megfeszített erővel a német nép törvényhozási erejének centralisatioját keresztülvinni, s a centralisált monarchiai elv ellensúlyául a szabadság biztosítása végett felállítani.

E részben különösen tanulságos azon harez, melyet a törvényhozási centralisatio elve magában Poroszország belsejében vivott a monarchiai teljhatalom elve ellen.

Midőn az ország ereje a század elején folytatott napoleoni harezok alatt csaknem egészen kimerült, és a korona kültekintélyének megszilárdítása végett szükségesnek látszott új lendületet adni a nemzeti öntudat emelkedésének: III. Frigyes Vilmos ünnepélyes ígéretet tön (1815.), hogy a kor igényeinek megfelelő alkotmányos intézmények által a porosz népet a politikailag szabad nemzetek sorába fogja léptetni.

Tudva van, hogy az európai béke helyreállítása után, ez uralkodói ígéret sok más ígérettel együtt feledésbe ment Alkotmányos intézmé-

nyek fejlesztése helyett a porosz kormány is a monarchiai teljhatalomérvényesítésére törekedett, s csakhamar oda jutottak a dolgok, hogy a nemzet ereje, mely a tartományok visszaállított rendi gyűléseiben nyilatkozott, egészen tehetlenné vált.

A közös országgyűlési képviselőkre vonatkozó ígéreteket csak említeni is — bűnös lázításnak tekintették. A börtönök e miatt megnépesültek. A tartományi rendek ide vonatkozó kérvényei utoljára azzal utasítottak el, hogy a korona irányában teljességgel illetlen „a korlátolt alattvaló-észnek“ ily dolgokba avatkozni. Szóval az absolutismus teljesen kinötte magát, s a szabadságnak még nyoma is eltűnt.

Végre azonban a végletekig sértett és megalázott nemzeti öntudatnak fel kellett ébrednie. Mindenki belátta, hogy a monarchiai teljhatalmat semmi sem ellensúlyozhatja, csak országgyűlési közös képviselőlet léptetése a tartományi rendi gyűlések helyébe, azaz a nemzet törvényhozási erejének centralisatiója.

A közvélemény IV. Frigyes Vilmos trónra lépte után (1840.) úgy a tartományi gyűlések, valamint a sajtó- s néptüntetések útján hangosan nyilatkozott. A trónra lépett uralkodó ép oly absolutista volt, mint előde; mégis a kornak száz és száz alakban előtörő követelését ignorálni le-

hetetlenné vált. Az ország előhaladott miveltisége egy pillanatra sem szünő tiltakozással lön a monarchiai teljhatalomban centralisált kényuri kormányzat ellen

A kormány fogásokkal, félrendszabályokkal igyekezett kitérni azon követelés elől, hogy a nemzet törvényhozási ereje centralisáltassék.

Először a tartományok rendi választmányait hívta (1842.) össze közös tanácskozás végett Berlinbe. Hanem e pusztán véleményező, s minden törvényhozási jogot nélkülöző testület zárt ajtóik mögötti működése senkit sem elégitett ki. Másrészről a szent szövetség fejeit rémület fogta el, hogy a porosz király „le akar térni dicső előde nyomdokáról“ és egyszerre meggondolatlanul ily „mérték nélküli engedményt tesz a kor forradalmi szellemének.“

Az időben minden szabadabb lélekzetvételt veszélyes demagogiának kiáltottak az absolutismus bérenczei, épen úgy, mint most a valódi szabadság kiküzdésére irányzott minden nemesebb törekvést azzal rágalmaznak, hogy communismus felé hajt.

Az orosz czár, a király sógora, kiméletlenül tön szemrehányásokat a „tulságos engedékenység“ miatt, és azt kívánta, hogy a király hagyjon fel „a korona tekintélyét esorbitó“ ujításokkal.

Metternich pedig, Németország e gonosz szelleme, a mint értesült a király szándoka felől, még a rendi választmányok összejövétele előtt személyesen kereste fel a királyt, hogy „mint sokat tapasztalt orvos“ felvilágosítsa, mily eszközökkel szükség a népeket alkotmányossági ábrándjaikból kigyógyítani, s mily veszélyes a monarchiai elvre nézve a nép erejének képviseleti testület általi nyilvánulását s a korona ellenébeni próbálkozásait megengedni.

Természetesen Ausztriának ezenfelül még azon érdekét is féltette a hatalmas bécsi miniszter, — mely egész Németország kézen-vezetésében állott. Jól tudta, hogy szabad alkotmányos élet Poroszországban az egész német nemzetet képes lesz fellármázni, s magával ragadni a gyökeres reformok útján.

Ily ellenhatások mellett a rendi választmányok összejövétele még csak azon eredményt sem hozta, hogy az országos képviselet kérdésének ügyét előmozdította volna. A közvélemény annál zajosabban követelte a törvényhozás centralisatióját.

Három év múlva a király újabb alkotmánytervvel készült fellépni a kedélyek megnyugtata végett. Egyesült országgyűlést akart összehívni, a lehető legszűkebb korlátok közé szori-

tott törvényhozási joggal. Bécsben és Petersburgban hamar nyomába jöttek e „még veszélyesebb engedékenységre s gyengeségre“ mutató czélzatnak is. S az absolutismus mindent mozgásba tön, hogy e lépést meggátolja.

A porosz koronaherczeg — a mostani király — formaszerű tiltakozást nyújtott be az új alkotmányterv ellen, és a legnagyobb nehézségekkel küzdött a porosz nép törekvése, mely a törvényhozás centralisatiojára irányult. A monarchiai teljhatalom elve oly nagy ellenszegülést fejtett ki, hogy végre is a nemzeti akarat csak forradalom útján (1848.) tudott érvényre jutni.

A koronának a martius 19-ki, mély lealáztatáson kellett keresztülmenni. S a törvényhozás megtörtént centralisálása lehetlenné tette, hogy Poroszországban a monarchiai teljhatalom visszazerezze korábbi mindenhatóságát.

A történelem kivétel nélkül mindenütt azon tanulságot nyújtja, hogy a szabadságnak és a szabadság biztosítékainak kiküzdése s fenntartása csak a folytonos és makacs jogkövetelésnek sikerülhet, s a mértéken túl használt passiv semmittevés utóljára a nemzetest vérkeringésének, az ereknek és idegeknek rothadására vezet.

Hazánkban a törvényhozási erő centralisatioja ellen intézett törekvéseket az előrehaladott

politikai miveltség és a közvélemény nagyon kis terre szorította. S aligha van elegendő ok aggodni, hogy e törekvés a régi eszközökhöz való visszatérés útján talán idővel nagyobb tért nyerend.

A kötelező követ-utasítások ismétli behozása a törvényhozás tulajdonképeni súlypontját az utasítást készítő municipiumokba vetné, s a választási jog megszorításának sikerülte után akár mily irányu ügyes kormány rendkívüli erőfeszítések nélkül elbánhatna az ekkép darabokra szedett nemzettel. De ily természetü változástól, vagy visszaeséstől tartani többé nincs okunk.

Másnemü veszély az, a mi most az ország törvényhozási erejének centralisatióját fenyegeti. A bécsi törekvésekre nézve életkérdés, hogy a nemzeti erő lehetőleg decentralisáltassék. És a „közösügyi tervezet“ a legnagyobb mértékben megfelelne e politika kívánalmainak. E tervezet szerint a magyar országgyűlés leglényegesebb jogai a lajtántuli tartományokkali szerződések kötésének czime alatt tetemesen korlátoztatnának, másrészt pedig a legértékesebb népfelségi jog gyakorlásának a delegatiókba való áthelyezése által a nemzeti akaratnak a közvetlen népképviseleti uton való érvényesítése lehetlenné tétetnék.

Az ország törvényhozási erejének legnagyobb mértékbeni decentralisációjá az, a mit a tervezet létesíteni fogna. S vajjon a legfőbb hatályaiból ekkép kivetköztetett magyar országgyűlés minő ellensúlyát képezhetné a monarchiai elv mindent elnyelő törekvéseinek?

A valódi szabadelvűség, mely nem csupán álarcz — nagyravágyó aristokratikus irányzatok eltakarása végett, — hanem a mely az „egész igazságért“ küzd, a monarchiai erővel szemközt kettőt tart nélkülözhetlennek a szabadságra nézve. Egyik a nemzet törvényhozási erejének centralisációjá felelős kormánynyal, másik az alsóbb fokozatokon önkormányzatnak is kifejtésével s a kormányi önkény elleni biztosításával a közigazgatásnak lehető legnagyobb decentralisációjá.

Ezek ellentéte, a törvényhozás decentralisációjá s a kormányzat centralisációjá mindig a szabadság megsemmisítésére vezet.

És itt lép előtérbe a törvénykezési s birói függetlenség fontossága, miután ennek kifejtése s megszilárdítása nélkül teljes lehetlennek látszik a centralisált törvényhozás eszméjétől elválaszthatlan kormányi felelősségnek, a decentralisált kormányzat által igényelt megyei s községi széles autonomiával összeférhetővé tétele.

Bármennyit okoskodjunk és bármily alkotmány-elméleteket állítsunk fel, az újabb kor közjogi története bizonyos alkotmányossági tételeket csaknem a kétségbevonhatlanság erejével ruházott fel. Ezek szerint különösen monarchiában az ország önkormányzatának és a nép szabadságának biztosítása végett a hatalom ellenében okvetlen szükség van a törvényhozás lehető centralisációjára, mely által a nép közakarata nyilvánulván, magát érvényesíteni képes legyen.

Hanem itt egyszerre újabb nehézségekkel állunk szemközt, s óvakodnunk kell, nehogy a szabadság igényei a törvényhozási erő központosítása mellett egy másik oldalon védelem és biztosítékok nélkül maradjanak.

A centralisált törvényhozás erőssé s hatalmassá teszi a kormányt is, mely a törvényhozás részéről támogatásban részesül, szóval, melynek erős többsége van a képviselő-házban, — hatalmassá tesz tehát minden felelős kormányt, mely többséggel akar kormányozni

Az ily kormány aztán épen az által, a mi az országos önkormányzat biztosítására nézve a monarchiai elvvel szemközt legfőbb erejét képezi, t. i. a képviselő-házban népszerűsége által egy kis önkénykedési hajlam mellett nagyon veszélyessé válhatik a szabadságra nézve. Az ily

erős kormány ellensúlyául tehát a megyei s községi biztosított autonomia elkerülhetlenül szükséges.

Igen, de mi nyujt biztosítékot arra nézve, hogy egy országgyűlési többségében bizakodó erős kormány nem fogja-e erőhatalommal elnyomni az oly municipiumot, mely egy törvény alkalmazása iránt a kormánytól eltérő véleményben van? Mi fogja elhárítani, nehogy a kormány és a municipiumok egymás elleni surlódásban pazarolva idejüket s erejüket, ez által a közjó és különösen a törvények végrehajtása szenvedjen?

Az intézmények lánczolatában itt foglal helyet a törvények kizárólagos uralkodását minden önkény ellenében biztosító független törvénykezés, mely kiegyenlítő, közvetítő elemet képezzen a kormány és municipiumok között lehető összeütközések esetében.

II.

A kormány felelősségét és a megyei autonómiát ugyanazon alkotmány-szervezetben egymás mellett létesíteni nagyon rokon azon másik feladattal, hogy az önkormányzat további fokozatain a megyerendszer a szabad községi étellel összeférhetővé tétessék.

Sőt egy lépéssel még tovább menve, magában a községi önkormányzatban is szükség van oly biztosítékokra, melyek a község s ennek administratív hatósága ellenében az egyén jogait és szabadságát óvják. A szerencsés megoldás nehézségeit kétségbe vonni alig lehet. De végre is meg kell vallanunk, hogy nem egészen töretlen ut áll előttünk.

Ha e kérdés a szabadság kérdése, s ha nem akarjuk szándékosan ignorálni azon egymásba függő intézményeket, melyek másutt a szabadság megalapítása s fentartása körül czélszerűeknek mutatkoztak: akkor bizonyossággal mondható,

hogy a kérdésnek sok oldalról szemügyrevétele megoldásra vezetend.

Valamint a világon minden kérdést, ugy ezt is össze lehet kuszálni. De tisztán felállítva nem látszik oly igen bonyolodottnak. Annyi bizonyos, hogy igen sok függ attól, mely oldalról tekintjük az ügyet. Ki előtt fő a „csend és rend,“ a „fejedelmi teljhatalom,“ a „kormány érdeke,“ az természetesen egészen más eredményre jutand nézeteiben, mint a melyekre a szabadság vezérfénye után indulva kell eljutnunk.

A politikai küzdelmek hevében megtörténhetik e tárgy körül is, hogy valaki azt mondja: Ime ez az út, melyre én hivlak benneteket, az igazságnak nemesak legjobb, de egyetlen útja! Ez azonban tévedés lehet; mert nézeteinkben mindannyian csalatkozhatunk. Törekvéseink fölött a jelen nemzedék, mely maga is a küzdelmek forगतagában él, különbözőleg vélekedhetik. Itéletet mondani, igazságot szolgáltatni — ez a jövődönök feladata.

Ha van politikában a fejlődő élet és gyakorlati megoldásnak nyílt kérdése, ugy e kérdés bizonyára ilyen. Sorsát maga a nemzet, a nemzeti gondolkozás, a közvélemény jó vagy bal iránya, s e mellett — hasztalan tagadnók — főleg politikai conjuncturáink jövődöbeli alaku-

lása fogja eldönteni. Feladatunk a jelenben alig lehet más, mint kitelhetőleg hatni a helyes és emelkedett jogfogalmak általánossá tételére.

A jog érzete erőt kölcsönöz; s ez szilárd alap, melyre építeni lehet.

Azt gondolom, hogy ha a municipalisták és centralisták hazánkban egyaránt a szabadság megalapítására, s nem a hatalom birtokára, vagy az elnyomás gyámolítására törekeshetnek, a kérdés megoldása nem leend nehéz, melyet én országos törvényhozási s kormányzati önállásunk előfeltételzésével inkább jogi szempontból szeretek tekinteni s vizsgálni.

Ha országos függetlenségünk, illetőleg a törvényes állapot majd egyszer helyreáll: a pártok meg fogják találni a legjobb utat, midőn végre is jogszerűen mindenki csak oda törekedhetik, hogy a helyreállított szabadság biztosítékai tovább fejlesztessenek, s minden irányban megszilárdítsanak.

És e nagy kérdésben miért ne kérnénk tanácsot oly néptől, mely azt szerencsével oldotta meg? Megoldotta pedig különösen az által, hogy a „törvények uralkodásának“ nagy elvét a közélet s társadalmi lét minden vonatkozásaiban érvényesíteni igyekezett, a jogot és szabadságot a törvények védpaizsa alá helyezvén, és e véd-

paizst megőrzés s alkalmazás végett a „független törvénykezés“ kezére bizván. Alig szükség mondanom, hogy az amerikai alkotmánysszervezetről van szó.

A monarchiai elv bálványozói talán nem fogják állítani, hogy a szabadság a monarchiai formával összeférhetlen. Aligha nagy nyereség volna a monarchiai formára nézve azon tétel felállítása, hogy a „törvények uralkodását biztosítani“ csak egy köztársaságban lehet.

Midőn az amerikai tartományok kiküzdötték függetlenségöket, midőn Washingtonnak fegyverek által támogatott seregei legyőzték Nagybritannia hadát; midőn már a népet mi sem akadályozta abban, hogy szabadnak és függetlennek tekintse magát; akkor merült fel azon nagy alkotmány-vita, mely kevésbe mult, hogy a fegyverek győzelmének minden sikerét s magát a szabadságot tönkre nem juttatá.

Az amerikai nép annyira ragaszkodott az autonomiához társadalmi életében az utolsó izig, hogy ámbár mélyen érezte egy tekintélyes központi kormány felállításának szükségét: ennek érdekében sem a megyei, sem a községi önkormányzatot feladni nem akarta. Sőt ehez még azon nehézség járult, hogy a szabadságharczra szövetkezett tizenhárom tartomány közül sem

volt hajlandó egy is törvényhozási s önkormányzati souverénitását feláldozni.

Kik a függetlenségért annyit küzdöttek és szenvedtek, csaknem kétségbe voltak esve, mert élesen szemközt álló pártokra szakadtak, midőn benn a szabadságot kellett megalapítani s biztosítani.

A hadseregnek könnyebb volt a függetlenséget kivívni, mint a zajongó népgyűléseknek a kérdést megoldani. Franklin, Jefferson, Madison, Adams, Hamilton és sok mások azon sereggel jelentek meg most a politikai küzdőtéren, mely röpiratok ezreiből, s hirlapi cikkek és népgyűlési beszédek százezreiből állott. És a kérdés megoldatott.

A középponti képviseletnek van ereje, a kormánynak van tekintélye, mely egyszersmind szigoruan felelős minden tettéért; e mellett az autonomia a közélet minden fokozatain, minden irányban kifejtve s biztosítva.

De magában a monarchiai Angliában is bebizonyította az élet, hogy a kormány felelőssége az autonomiával összefér, eltekintve attól, hogy az arisztokratia tulnyomó befolyása itt is, mint a világtörténelemben mindenütt, elferdíti, megrontja, s a nép jogegyenlőségének csorbitásával

önmaga részére zsákmányolja ki a magokban legtökéletesebb intézményeket is.

S mi az, a mi a kormány és municipiumok közötti ürt betölti? Mi az, a mi oly szerencsésen áthidalja azon mélységet, melynek szélén a felelős kormány és a municipium minduntalan szemközt találkozáván, egyik a másiknak ledöntésével juthatna csak a tulpartra biztos hidazat nélkül?

Ez összekötő kapocs „a törvények uralkodása,” melyet erős jogéret, felvilágosult közvélemény, független sajtó, s szólásjog, nyilvánosság, a hivatalnokok felelősségét garantizáló törvények, esküdtszék, s a szabadságot fentartó egyéb intézmények mellett különösen a „bírói s törvénykezési függetlenség“ biztosítja.

Az october 20-diki diploma kiadatása után sok tenta folyt az ugynevezett parlamentaristák és municipalisták közötti harcban! S ki merné állítani, hogy e harc egészen meddő maradt? Sok értékes anyag hordatott össze, egy részről annak bebizonyításául, hogy a megyei s községi önkormányzatot bármely csillogó eszmék kedvéért feláldozni kábaság volna. Más részről a képviseleti rendszer barátai sem tettek csekélyebb szolgálatot az ügynek, midőn a törvényhozási erő centralisatiójával kapcsolatban a kormány felelőségének nélkülözhetlenségét az ország független-

ségére s szabadságára nézve kimutatni igyekeztek.

A két elv közötti szövetkezéshez talán sokkal közelebb állunk, mint azok gondolják, kik avult uralkodási elvek s a tulfeszített monarchiai érdekek szempontjából „minden áron bebizonyítandónak vélik, hogy a kormány felelőssége a municipalis szabadsággal összeférhetlen.“

Nem kevés zavar, nehézség s félreértés származott abból, hogy sokan a népképviselési rendszert és a municipalismust mint lényegben különböző sőt ellentétesen egymást kizáró két államrendszert igyekeztek feltüntetni. — S mig azon tévedésbe estek, hogy erősen állíták, miszerint a „municipiumok önkormányzati szabadsága“ csak úgy képzelhető, ha „az ország önkormányzati függetlensége“ áldozatul hozatik; más részről a népképviselési rendszert és a kormánynak ettől elválhatlan felelőségét összezavarták az on parlamentarismussal, melyet a francia doctrinairek a restaurációra következő harmincz év alatt a nép megcsalására s az 1789-diki nagy elvek kijátszására hallatlan politikai szemfényvesztéssel képeztek ki, s a mely parlamentarismusnak egyáltalánfogva nem

hogy ez egyedüli s elég biztosítéka a szabadságnak.

A gyakorlati élet azonban megmutatta, hogy az sem nem egyedüli, sem nem elégséges biztosíték a szabadságra, a jog megóvására, s a törvények uralkodására nézve. S miért? Azért, mert ha a többséget bíró parlamenti kormány kezébe oly nagy hatalom adatik, hogy az ily kormány minden rendeletének mindenki, egyén és helyhatóság egyaránt engedelmeskedni, még pedig feltétlenül engedelmeskedni tartozik, s a kormány törvénytelen tetteiről majd utólagosan számol, midőn már sokszor az okozott sérelmeket orvosolni is alig lehet; és számol oly parlamentnek, melyben a többséget bírja: e rendszer nem lesz egyéb, mint az önkény s az absolutismus áthelyezése a monarcha kezéből, az uralkodóval a kormányzás vezetésére nézve kiegyezkedett kormányférfiak kezébe.

Az ily kormányzat valóban nem lehet megnyugtató a szabadság barátaira nézve. Ugy gondolom tehát, nem kevésbbé tévednek azok, kik azt hiszik, hogy a szabadságra nézve a parlamenti kormány felállítása által minden nyerve van, — mint azok, kik a parlamenti kormányt a monarchiáért rettegik.

Angliában az alkotmányosság sok egyéb biztosítékai mellett fejlődött ki s szilárdult meg a parlamenti kormányzat. És üdvösnek bizonyult.

Hogy azonban a képviseleti kormányzat bármely országban s így nálunk is az anyagi s szellemi általános jólét, miveltség, a törvények iránti tisztelet s rend érdekében egészséges gyümölcsöket teremjen, különösen hogy a jogegyenlőségen nyugvó népszabadság megszilárdítására vezessen, erre távolról sem elég maga a parlamentarismus. Hanem ha czélt akarunk érni, ki kell fejtenünk a szabadságnak mindazon biztosítékait is, melyek áttörhetlen korlátot emeljenek a kiváltságos osztályok furfangossága által titkon vagy nyíltan mindig támogatott hatalom elé, s ellenőrizzék a kormány s közigazgatási közegek minden mozdulatát.

Ki kell fejtenünk a köz-erkölcsök erejét, s a nézetek azon irányát, mely mindenkitől, gazdagtól, mint szegénytől, a hatalmastól, mint az utolsó munkástól, tisztviselőtől mint a közpolgártól egyaránt követeli a sérthetlen törvények tiszteletben tartását. Ki kell fejtenünk, meg kell szilárdítanunk, s a társadalmi lét minden viszonyaiban alkalmaznunk s fenn kell tartanunk azon nagy elvet, hogy az államban nem a hatalom s nem ennek eszközei uralkodnak: hanem egye-

dül jogszerű uralkodás a közakarat által megállapított, s a független törvénykezés s erős közvélemény védelme alá helyezett törvények uralkodása.

Azt gondolom, hogy a continens azon részein s így hazánkban is, hol a szabadság-eszmék s a politikai műveltség fejlődése határozottan demokrat irányt követel, mindezt eszközölni annál szükségesebb, mert a demokratiának fő elve épen a közakarat erejében áll.

Franciaországban sem a köznyugalomra, sem a szabadságra nézve erős biztosítékot a parlamentarismus nem képezett. S nem képezett azért, mert a restauratiót követő szomorú korszakban minden, a mi ez országban történt, a túlsulyra vergődő s a szent szövetség útján solidaritásba lépett európai absolutismus közvetlen befolyása alatt történvén, a parlamentarismus a szabadság egyéb biztosítékaitól különválasztva oly kiképezést, szervezetet és tartalmat nyert, minélfogva alkalmassá kelle lennie, hogy az absolutistikus törekvések szolgálatába felvételhessék.

Tizennyolezadik Lajos nagy gondot fordított arra, hogy politikai rendszerének a doctrinaireket megnyerje. Ezeknek sikerült meghonosítani azon eszmét, hogy a parlamenti kormányzat feltétele

s kelléke ugyan a parlamenti többség általi támogatás, de a mely kormány egyszer a többséget bírja — az mindenható.

Másrészről oly választási törvényt alkalmaztak, s a választások irányában a kormány részére oly befolyást biztosítottak, hogy a király maga meghökkent a következmények fölött, midőn a kamara feltétlen szolgája lön a kormánynak, midőn a „chambre introuvable“ vad szelleme kitört, s a reactio dühöngött a képviselőházban.

És mi történt Lajos Fülöp — a polgárkirály — alatt, kit Lafayette a szabadsághős segített a trónra? Egy történetíró következőleg jellemzi ez uralkodónak korát:

„A politikai s vallási absolutismus compact europai pártja csak kevés ideig volt szorongások között Lajos Fülöp „polgárkirálysága“ miatt. Csakhamar észrevette, hogy nincs mit félnie tőle, s megnyerte őt. Lajos Fülöp kormánya csupán folytatása lön a restaurationnak, s maga magát is ilyennek tekintette. A polgárkirálynak ezt, s pedig ép e szavakkal szemébe mondá csakhamar a francia követkamarában az ellenzék számot adó jelentése. A király ép azon törvényeket s intézményeket, melyekkel a francia nemzet 1830-ban szabadságait körülzánczolta, s

melyekre királylyá történt választatása alkalmával meg kellett eskünnie, — ravasz politikai szemfényvesztéssel átváltoztatta, hogy belőlök nem maradt fenn egyéb, mint a név. S ezt tette részint saját ösztönéből, részint idegen ösztönzésekre; vele született egyedüri hajlamánál fogva ép úgy, mint azért, hogy ez által dynastiája elismerését az osztrák, orosz és porosz absolut hatalmak részéről annál könnyebben eszközölje. A nemzet tevékeny befolyását az államéletre naponkint más más oldalról csonkította meg. A szabadság minden formáit megfosztotta beltartalmától s üres alakokká tette. A mennyire csak lehetett, önszemélyében a királyt tette a nemzet helyébe, saját akaratát a nemzeti közakarathelyébe, saját uralomvágyát a népképviselő és népkormányzat helyébe, saját kielégíthetetlen kincszomját s házának érdekeit a közjólét helyébe.“

A politikai s vallásos absolutismus köreiből Európaszerte szájról szájra járt, hogy a polgárkirály a forradalmat megszelidítette s hajlékonynyá tette, hogy Franciaországban az absolutismus uralkodik.

És gondoljuk meg, hogy mindez a parlamentarismus mellett történt.

Ezen parlamentáris ámitás azonban a kormányi önkény kicsapongásainak netovábbját ép

azon kormány alatt érte el, melynek lelke s aztán elnöke Guizot lön, mely a szellemet s ügyeséget minden mesterfogásra különösen töle kölcsönözte, kit azon szempont látszott vezetni, hogy Polignacnak buknia oly gyorsan csak azért kellett, mert elég ostoba volt parlamenti többség nélkül kormányozni, és így nyomni el a sajtót, az egyleti jogot, a szabadságot, mit szerinte sokkal czélszerűbb parlamenti többség szövetségében s ótalma alatt kijátszani.

Mindenki tudja, hiszen nem oly rég időben történt, hogy a polgárkirály uralkodásának kivált utolsó tizedében a parlamenti többségre támaszkodó kormány mivé tette a szabadságot Franciaországban, s hová jutottak a közerkölcsök, midön az önzés, megvesztegetés aláásta a társadalmi rendnek minden oszlopát.

A kormány azon elvből indult ki, hogy a parlamentarismus szerint semmi egyébre nincs szüksége, csak a képviselőház többségére. Megvesztegetés, erkölcsi nyomás s a választási lajstromok meghamisítása által oda vitte a dolgot, hogy utoljára az 1846-iki újjválasztásokkal egy valóságos „hivatalnoki kamarát“ hozott össze, melynek tagjai között 192 hivatalnok ült, s csak 98 tag nem tartozott „feltétlenül“ a kormány pártjához. A többségnek két har-

ma a részint hivatalnál, részint egyéb érdekek-
nél fogva szoros összeköttetésben volt a minisz-
teriummal.

A kormány e többségre támaszkodva min-
den irányban érvényesítette önkényüleg kibo-
csátott rendeleteit.

Míg a külügyekben a jesuitismussal nyílt
szövetségre lépett a szabadság ellen : benn az
országban a közigazgatásnak oly centralisációját
fejtette ki, milyent a francia nemzet soha sem
látott azelőtt, s mely egy lelketlen burocratia
segélyével a municipális önkormányzatot végkép
kiirtotta, a szabadságot tönkre tette.

A közjólét egy kormány teljhatalmának
ótalma alatt magát biztosságban érző hivatalnok-
sereg szabad zsákmánya lön. Az arsenálok és
hadraktárak főbb hivatalnokok megegyezésével
a szó teljes értelmében kiraboltattak ; a közva-
gyon mindenütt áruba bocsáttatott és pusztitta-
tott tekintélyes tisztviselők által. És ha bárki
ilyesmire a kormányt figyelmeztetni vakmerő
volt, mint rágalmozó vétetett üldözőbe.

A vasúti s minden nagy üzletengedélyek
csak a kormány legfőbb tagjainak, a miniszte-
reknek megvesztegetésével voltak eszközölhetők.
Minden iparvállalat hasznából az oroszánrész

hivatalnokok foglaltak el. Az erkölcstelenség leplezetlenül, emelt fővel járt.

Maguk a hivatalnoki állomások készpénzéérti eladása általános gyakorlattá vált, s midőn egy röpirat felderítette, hogy a hivataleladást, mint valamely szervezett iparágat Guizot titkára üzi, s midőn Odilon Barrot e miatt felszólalt a kamrában : a hatalmas miniszter azzal fenyegetődött, hogy lemond, ha a képviselőház e tárgyat napi rendre téréssel nem mellőzi.

S lehet-e ily fenyegetésnek ellenállani, midőn a kormány és kamaratöbbség érdeksolidaritása oly szorosra volt fűzve, hogy a kamara tagjainak nevezetes része hivatalvesztéstől volt kénytelen rettegni, ha a kormány változik. Tudjuk, mi lett ezen gazdálkodásnak természetes következése. Megvesztegetett miniszterek és pairek elítéltetését a trón bukása követte.

Megszokott dolog a continensen, hogy a publicisták a parlamentarismust Guizot rendszeréből tanulmányozzák. De én nem akarom hinni, hogy a magyar valódi szabadelvűek ilyen parlamentarismust kívánnának hazánkban a képviselői rendszer nevezete alatt meghonosítani. Nem akarom hinni különösen, hogy a nemzet önként jószántából beleegyezzen

oly kísérletbe, mely ily parlamentáris kormány mindenhatóságát hozná nyakára.

Történt már ugyan hivatkozás a 48 — 49-ik eseményekre, midőn a municipiumok meghajoltak a kormány oly rendeletei előtt is, melyek jogot, törvényeket, szabadságot sértettek, s kivált a megyei s községi önkormányzatot csorbitották. Azonban e hivatkozás nem helyes.

Rendkívüli viszonyok között, kivált midőn egy nemzet egész erejével forradalmi harczot viv, a kormány mindig és mindenütt kénytelen a siker biztosítása végett bizonyos mértékben dictatori hatalmat gyakorolni. Hogy a nemzet ily kényszerüséget mint szükséges roszat, ha kell, viselni tud, ez politikai érettségre mutat igen, de nem arra, hogy a parlamentarismus czime alatti absolutismust rendes időkben is el fogja tűrni.

Ily parlamentarismus s ily kormányzat igényeinek a municipalis önkormányzatot aligha feláldozandja. Mig viszont valószínűnek tartom, hogy nem fogja beérni a kormány-felelőségnek sem azon mértékével, melyet a magyar törvényhozás rég kimondott ugyan (1507.), de az élet kinevetett, s a kormányférfiak legfőlebb mosolyogtak rajta, sem azon alakjával, melyből a valódi felelőségnek feltételei hiányzanak.

A nemzet közérzülete oly alkotmányos formákat kíván, melyek szerint a kormány és hivatalnokok felelőssége nem káprázat, hanem szigoru valóság legyen. S más részről nem fogja elhinni soha, hogy a kormány felelőssége a municipiumok legszélesebb alapra fektetett önkormányzatával összeférhetlen.

De talán tévedésben vannak azok is, kik a korona s dynastiák érdekeit féltik a népképviseleti rendszertől s a kormányzat felelőségétől.

A képviseleti kormány az igaz, még egy hatalmat sem mentett meg soha az enyészettől, de nem is buktatott meg egyet sem. Franciaország X. Károly alatt és Lajos Fülöp korában népképviseleti kormány volt, és mindkettő megbukott. De az első megbukott azért, mert erejében elbizakodva, a képviseleti rendszernek még csak formáit sem vette figyelembe, s a monarchiai teljhatalom elvét akarta felállítani; a másik azért, mert a képviseleti rendszer formáit fentartotta ugyan, de corruptioval magát a képviseletet lealacsonyította, a szabadságnak egyéb biztosítékait pedig elvonta a nemzettől.

Másrészről azonban megbukott Franciaországban XVI. Lajos is, megbukott Nápolyban II. Ferencz; és lehetlen tanulság nélkül gondolni azon mély megaláztatásra, melyben a porosz

IV. Frigyes Vilmos részesült, s mely egy koronának elvesztésével fölért, midőn saját palotájában a zajongó nép követelésére hajadon fővel kellett térdet hajtania azon eléje vitt áldozatok előtt, kiket katonái a torlaszokon lelöttek. És sem egyik sem másik alatt nem volt képviseleti rendszer.

A monarchiai elv barátai nem épen jó szolgálatot tesznek a monarchiai elvnek, midőn mesterségesen oly állapotot hoznak létre, hogy a korona tanácsosait feleletre vonni ne lehessen, mert ez annyit tesz, mint solidaritást állapítani meg az uralkodó s ennek tanácsosai között.

Valóban a gondviselésnek is vannak szeszélyei. Ilyen szeszélynek látszik az, hogy midőn egy monarchia sülyedésnek indul, a kormány felelőssége ellen épen a korona legbuzgóbb barátai küzdenek, tehát épen azok, a kiknek mindenekfölötti törekvésüknek kellene lenni tiltakozni az ellen, hogy a kormány tagjai a koronát is bevonják kormányzati rendszabályaikba. Valahányszor a törvény ellen vétő kormánytagok, magokat a korona sérthetlenségével fedezik: mindannyiszor magát a koronát is kiteszik a politikai szenvedélyek hullámainak.

S valahányszor a korona méltóságának és tekintélyének nevében tiltakoznak a kormány-

férfiak felelőssége s azon elv ellen, hogy az uralkodó minden rendeletéért a kormány valamelyik tagja helyállani s felelni tartozzék: mindannyiszor oda vezetik az elméket és a közhangulat irányát, hogy a közvélemény minden kormányzati tényért a koronát teszi felelőssé.

Látni való, hogy ily törekvésből végre is a republikánusok fognak hasznot huzni, kik képtelenségnek tartják, hogy a kormánytagok fedezhessenek a felelősség ellen egy uralkodót, midőn a korona végre is annyi eszközével bir a hatalomnak és befolyásnak, hogy a leghatározottabb jellemű kormánytag is csak ritkán képes mást akarni, mint a mit az uralkodó, vagy helyesebben mondva, mint a mit az uralkodóház akar. Nem czélszerű-e s nem tanácsos-e tehát a kormányt mindenkor egy centralisált törvényhozásból léptetni elő s lehetőleg önállóvá tenni a korona mellett, de egyszersmind elválasztani ettől, s felelősnek tekinteni.

Europában odajutott már a közmivelttség, hogy mély gyökeret vert nézetek szerint a népek és államok sorsát felelősség nélkül tetszése szerint isten intézheti csupán. A ki ember létére ily magasra akar emelkedni — az istent kísért. Ezért istenkáromlás az absolutismus.

A ki akár egy községet, akár egy országot egyedül vagy többekkel kormányoz, felelni tartozik minden cselekvényért s minden rendeletért, melynek részese. Hanem a felelősségnek távolról sem lehet következménye az, hogy a törvények fölé emelkedhessék, s parancsainak mindenki engedelmeskedni tartozzék.

A kormány igazi felelőssége nem abban áll, hogy a kormány azon idő alatt, midőn a törvényhozás nincs együtt, mindenható legyen, hogy akár egyesektől, akár municipiumoktól feltétlen engedelmességet követelhessen azon ürügy alatt, hogy majd utólagosan a népképviselőnek beszámol indokairól, s ennek aztán tessék őt megbüntetni, ha bír vele. Ily felelősség, ily parlamentarismus mellett a kormány és nép közt bírónál végre is a forradalom szokott felépni.

A kormány felelőségének abban kell állani, hogy a törvények megsértéseért ne csak utólag vonathassék kérdőre, hanem hogy törvénytelen rendeleteinek mindenki veszély nélkül ellenállhasson, és a kormányt, hatóságot egyaránt bármely törvénytelen intézkedésért azonnal feleletre lehessen vonni, azaz követelni tőle, hogy magát igazolja

Hogy ily kormányzati felelősséggel a legnagyobb municipalis önkormányzati szabadság összeférhetlen volna, alig hiszem. Ily felelősséget kifejtteni, ennek biztosítékait és kellékeit megállapítani, úgy gondolom, ez a feladat.

III.

Hazánkban oly mély gyökeret vert az önkormányzat jogosultságának és szükségességének érzete, mint az aristokratikus irányú Anglián és a valódi demokratia hazáján Amerikán kívül a föld kerekiségén másutt sehol.

Ezen politikai érzetben nálunk minden osztály és minden párt találkozik. Sőt az önkormányzat teljes becsét még az utolsó földmives is érzi, ki a földesuri törvényhatóság alól csak imént szabadult föl. S ez mutatja legvilágosabban, mennyire érett az egész nemzet: teljes szabadságot élvezni.

Néhány szót jegyzek ide egy angol író után, az önkormányzat lényegéről, mennyiben erre nézve okvetlenül tisztában kell lennünk, ha a független törvénykezés nagy intézményének helyét a szabad állam egyéb intézményeinek láncolatában kijelölni akarjuk.

„Az intézményeken nyugvó önkormányzat a szabad egyén közreműködését föltételezi, s így

a közigazgatás centralisatiójának épen ellentéte. Ebben megszorítja ugyan kölcsönösen az egyén jogait, de egyszersmind kölcsönösen biztosítja. Az önkormányzat tulajdonképen maga a gyakorlatilag életbeléptetett szabadság s ennél fogva ellentéte az oly elvi szabadságnak, mely elvont fogalmakban hirdeti az egyén legszentebb jogait, de a valóságban nem képes elhárítani, hogy egy országban a kisebb rész: egy-két ember, vagy valamely hatalomra jutott párt önkényyiel ne uralkodjék. Az önkormányzat, társadalmi megtestesülése az önbizalomnak s az egyéni jogosultság elismerésének. S e részben az egyenlőség valósitása mindazokra nézve, kik az önkormányzatbani részvétre jogosítvák. Egyedül az önkormányzat képes egyesíteni a szabadságot és rendet, mert csak ez érvényesítheti a közakaratot képviselő törvények uralkodását. Mert midőn egyrészt a szabadságot kifejti az által, hogy az önkormányzat részeseiben az egyén sulyának a polgári méltóságnak érzetét ápolva mindenki b a szabadság öntudatát szilárdítja meg, — másrészt mások jogainak elismerését s társadalmi állásunkból folyó kötelességeink betöltését követelvé, a törvényeket végrehajtó jogszerű felsőség önkéntes elismerésére vezet. — S miben áll főleg ez elismerés? A társadalmi rendet nem

lehet képzelni anélkül, hogy az egyéntől bizonyos mértékben engedelmesség követeltessék. De nagy különbség van engedelmesség és engedelmisség között. A tényleges hatalom erejére hivatkozik, midőn engedelmisséget követel. Ugy tesz, mint a szülők tesznek, kik tehetlen gyermekeiktől engedelmisséget követelnek. Egészen más az az engedelmisség, melynek forrása tisztán az engedelmeskedők körében fakad. Ezen forrásból foly a társadalomban oly szabad egyének engedelmissége, kik tudják és érzik, hogy biztos jogviszonyban élnek egymással. A szabad ember nem azért engedelmeskedik, mert a kormány vagy a végrehajtó hivatalnok erősebb mint ő, hanem azért, mert tudja, hogy a társadalmi életben törvényekre, kormányra szükség van. Ez azon előny, mely őt az oktalan állattól megkülönbözteti. A kormányzat a társadalmi lét jogi természetének következménye, s azért lealázó volna az egyénre nézve, hogy ő a kormány közegeinek, mint ilyeneknek engedelmeskedjék; parancsait csak azért kövesse, mert tőlök származnak. Egy szabad ország szabad polgára csak a törvénynek engedelmeskedik. Az ő engedelmissége az önkéntes hódolat ténye bizonyos társadalmi rend irányában. Az emberi észnek és szabadságnak győzelme az midőn önként szabad akaratból en-

gedelmeskedünk még oly törvénynek is, melyet talán hibásnak tartunk, de a melyről tudjuk, hogy az ország törvénye, mely szabályszerűleg credt azon közakarattból, a mely közakarattnak magunk is részei vagyunk.“

És a mily fontossággal bír az önkormányzat egy országra mint társadalmi egészre, s ugy a törvényhozásban, mint a törvények végrehajtásában részvétre nézve: nem kevésbé fontos az a szabadságra nézve a társadalmi élet alsóbb fokozatain. Okvetlenül szükséges, hogy önkormányzat és önkormányzati intézmények áthassák az egész államéletet.

A megyék és községek önkormányzata ép oly jogosult, mint az ország önkormányzata. A megyék és községek, általán fogva, a szabad belélettel bíró municipiumok önkormányzata két irányban nyilvánul.

Először a municipiumok jogköréhez tartozik a magyar önkormányzati fogalom szerint is minden administratív és törvénykezési tisztviselő szabad választása. S ezek által, ezek örökődése alatt, s ezek közbejöttével tartozik nemcsak a municipális intézkedések foganatba vételét, hanem egyszersmind az országos törvények végrehajtását is eszközölni. Ez által a tör-

vények végrehajtása egész kiterjedésben a municipium kezébe esik.

Tudjuk, hogy az önkormányzatnak ezen határig való kiterjesztését csak Amerikában találhatni, s így a közéletre vonatkozó fogalmak tekintetében előbbre volnánk Angliánál is. Angliában azon tisztviselők s birói egyének kinevezése, kik által az országos törvényeket a kormány végrehajtatja s illetőleg a törvények uralkodását ellenőrizteti, — közvetlen a miniszterek feladata.

De nem gondolom, hogy csak egyetlen helyes okot is lehetne felhozni arra, hogy azért, mert Angliában az alkotmányos élet e pontban ily fejlődést vön, tehát a magyar nemzet mondjon le arról, hogy az administratív tisztviselőket és birákat a municipiumok válasszák.

Másik része a municipiumok tevékenységi körének a statutarius jog.

Minden municipiumnak jogának kell lenni az önkormányzat elveinél fogva, s e jogot a magyar municipiumok is egész kiterjedésben gyakorolták, miszerént nemcsak saját belső ügyeikre vonatkozó közigazgatási, de egyszersmind az országos törvények végrehajtási módzataira nézve is mindenkit kötelező rendszabályokat állapíthassanak meg.

Kell hogy a municipiumok által az országos törvények korlátain belől alkotott ily közigazgatási s végrehajtási rendszabályoknak sem valamely felsőbb hatóság, sem a korona, vagy az országgyűlés megerősítésére szükségök ne legyen. Kell hogy az ily rendszabályok a municipium határain belől valóságos törvény erejével bírjanak, s azoknak érvényesítését, mennyiben országos törvénnyel összeütközésben nincsenek, a független bíróságok is mindenki irányában érvényesítsék függetlenségök azon mértékének fentartásával, melyhez az országos törvények magyarázata s alkalmazása körül ragaszkodni hivatásuk.

A magyar municipiumok jogköre mindakét kellékkal teljes mértékben birt, s kell hogy ezen-tul is birjon.

A statutarius joggal szorosán összefügg, sőt ettől elválhatlan az, hogy a municipiumok tanácskozási termeiből a politikai viták kizárva nem lehetnek. Már azon kérdés eldöntése, hogy egy országgyűlésileg alkotott törvény végrehajtása mily rendszabályokat s intézkedéseket igényel, szükségkép maga után vonja a törvénycélzatainak, horderejének, üdvösségének vitatasát; mi a további fokozaton értékes anyagot szolgáltat arra nézve, vajjon a törvényt nem kellene-e még

tovább fejteni, módosítani, vagy épen eltörölni.

Fölmerül igen gyakran azon kérdés is, vajjon valamely a municipium kebelében indítványba hozott rendszabály, egy igen szükségesnek és czélszerűnek látszó intézkedés, a fenálló törvényeknél fogva, nem haladja-e tul a municipium jog-körét, vagy nem oly horderejü-e, hogy azt több municipium, egy egész vidék, vagy épen az egész ország érdeke kívánatossá teszi, mely utóbbi eset különösen az érdeklött municipiumok érintkezését, a fölmerült tárgynak több municipalis terembeni megvitatását s szükség esetében az országgyűlés elé vitelét vonja maga után.

Igaz, hogy a municipiumok így csak erkölcsi befolyást gyakorolnak az országgyűlési törvények alkotására. Ezt pedig csekélylik azok, kik nem erkölcsi, hanem kényszerítő befolyást szeretnének a municipiumoknak tulajdonítani az országgyűlési tárgyalásokra. Kényszerítő befolyást kötelező utasítások által.

Tegyük fel, hogy kik az utasítás-jog mellett buzognak, ezt a legtisztább célzattal a szabadság érdekében teszik. Azonban ez uton máshová jutnánk, mint a hova igyekeznénk, mert a mint már érintém, ez a nemzet törvényhozási erejének

decentralisatiojára, s így az országos önállóság kárával a törvényhozásnak a hatalommal szemközt helytelen gyengítésére vezetne.

Mindig megmarad a municipiumok azon joga, hogy politikai kérdések fölött tanácskozáskor, egymás közt valamely törvény előkészítése végett levelezésbe bocsátkozzanak, az országgyűlést feliratilag megkeressék, s a közvélemény alakítására az indokok, s nem a kényszerítő utasítások erejével hassanak.

A ki ezen erkölcsi befolyást haszontalannak akarná tekinteni, az merő következetességből azon gondolatra is jöhetne, hogy mirevaló a szabadsajtó, mirevaló az egyesek és testületek sérthetlen kérvényezési joga, mirevaló a szabad polgárok ép ily „sérthetlen és korlátlan“ gyülekezési joga, ha ezek a törvényhozásra s a municipiumokra csak erkölcsi befolyást gyakorolhatnak.

De visszatérve a tárgyhoz, úgy gondolom, a mondottakból önként foly, hogy miután egy szabad nemzet a legszorosabb értelemben vett önkormányzatát sem az ország kormányzásában, sem a municipiumok kormányzásában nem nélkülözheti, ebből három következik.

Egyik az, hogy országos törvényhozás által az ország javára alkotott köztörvények végrehaj-

tásának eszközését s illetőleg a végrehajtás fölötti őrködést az önkormányzat elvénél fogva a köztársaságban ugyan választott kormányra, monarchiában azonban legalább olyanra kell bízni, melynek tagjai iránt a nemzet kijelentett bizalmatlansággal nem viseltetik.

Másik, hogy a municipális önkormányzatnál fogva, helyhatósági belügyeket, vagy az országos törvények végrehajtását illetőleg alkotott közigazgatási s végrehajtási rendszabályok foganatba vételének módja az önkormányzatnak csak az által felel meg, ha az municipium által választott tisztviselőkre bízatik.

Végre harmadik az, hogy a kormány csak rendeletek útján érintkezhetvén mind a municipiumokkal, mind más országos testületekkel, minden rendeletet alá kell írni a kormány egyik tagjának, neveztessek az tárnoknak, belügyminiszternek, főpecsétörnek, országbirónak vagy igazságügyminiszternek, ki a rendeletért helyt áll s a felelősséget magára vállalja.

De tovább menve, a municipium szinte csak tisztviselői által hajtattván végre az egyesek mint testületek irányában intézkedéseit, a municipium felelősségének szabályszerű érvényesítésénél a tisztviselő mint a municipium képviselője szinte helyt állani, s a bíró előtt felelni tartozik. A kor-

mányzatbani igazi felelősség, úgy gondolom, ide megy ki.

S én nem tudom hinni, hogy így értve s mint még tüzetesen látni fogjuk, ez alapnézetből alkalmazva s független törvénykezéssel kapcsolatba hozva a felelősséget: ez oda vezethetne, miszerént a municipális önkormányzat az országos kormányzat felelősségével összeférhetlen legyen.

A kormány felelőssége az ország önálló s minden idegen befolyást kizáró független kormányzásának (1791: 10. és 1848: 3) biztosítója, de biztosítója egyszersmind az önkormányzati municipális jogok tiszteletben tartásának, és a polgári mint politikai szabadságnak. A municipális önkormányzat nem kevésbé fontos biztosító a szabadságra nézve, sőt sajátképp maga egyik legtisztább alakja a szabadság gyakorlati élvezésének.

Mindkettő egyaránt nélkülözhetlen feltétele tehát a törvények uralkodása által biztosított egészséges társadalmi rendnek. Hogyan lehessen már most azt gondolni, hogy egyik a másikat kizárja?

Nekem úgy látszik, képtelen föltevés azt kívánni, miszerént a szabadság egy oly várl legyen, mely mindig csak egyik oldalon birhat erős

védbástyával, s ha a felső részét ki akarjuk építeni, ezt csak úgy tehetjük, ha az alsó erődítvényeket lebontjuk, s ennek köveit használjuk a másik oldalon. Oly vár tehát, melynek egyik oldala mindig fedezetlen az ellenség előtt. Mily biztosságot nyújt egy ily vár? nem nehéz belátni.

Ez az összeférhetlenségi elmélet egyszerűsind olyanformán jön ki, hogy a mely ember emlékező tehetséggel bir, az nem birhat ítélő tehetséggel. A kinek szemei épek, nélkülözheti fogait, s szedesse ki azokat. Nagyon nehéz belátni azt is, hogy a municipális szabadság mennyire érezheti magát nagyobb biztosságban oly kormánynyal szemközt, mely nem felelős, vagy a melynek felelőssége legfőlebb abban áll, hogy ha nagyon ügyetlenül, vagy nagyon vakmerően üzi törvényellenes mesterkedéseit, a törvényhozás által utólagosan vád alá helyztethessék, mi mindig csak nagy rázkodások kíséretében mutatkozik lehetségesnek.

Forradalom előtt ép oly állapotban voltunk, hogy volt municipális szabadságunk felelős kormány nélkül. S mit kelle tapasztalnunk. Ha a megye törvényteleniséget látott valamely kormányrendeletben, repraesentált ellene. Ha a kormány ragaszkodott a maga rendeletéhez, s

ugy tudom, egy két eset kivételével, mindig ragaszkodott: ez esetben a megye ismét és ismét repraesentált, s végre a kormányrendeletet tisztelettel félretette, azaz a szabadság védelmét a félretételi jog gyakorlatában végletig vitte.

Ez annyit tesz, hogy két fél közötti kérdést a kormányi rendelet egyik oldalról állított, másik oldalról kétségbe vont törvényességének kérdését az egyik fél, t. i. a megye önbiráskodólag döntötte el. A kérdés eldöntésének ezen módja akkor, midőn Bécs valódilag független és felelős magyar kormány nélkül egyenesen, vagy egy tőle függő kormány útján — kormányoz hazánkban, teljesen jogosult és szükséges, de a szabadságra s a törvények fentartására nézve kellő biztosítékot nem nyújthatott.

Az önkénynek bizonyos nemét foglalta magában, és ha ezen önkény elég erősnek nem látszott, visszahatáskép bekövetkezett a kormány önkénye. Tehát mindig az győzött, a melyikről a másik fél helyesen vagy helytelenül azt hitte, hogy nála erősebb.

Hányszor nem történt, hogy egyik megye törvénytelenséget látott a kormányrendeletben s félretette, — a másik megye nem látott törvénytelenséget s végrehajtotta. Alapos kétség lehetett tehát minden esetre, vajjon törvénytelen-e a ren-

delet vagy sem. De a kérdésnek nem volt illetékes bírója. Az eldöntés a felek önkényére volt bízva, s attól függött, melyik tartja magát erősebbnek. S valóban a kormány, mely a hatalomban keresett támaszt, nem szokott volt engedni.

Ha a megyék „végletig vitt félretételi jogát“ meg akarta törni, királyi biztost küldött egy két municipium nyakára, s e rendszabály a municipiumokban a rendet, a nyugalmat, és a politikai jogok gyakorlatát hosszú évekre felzavarta. A kormány célzott ért. De ez szinte csak önkény útján történhetett.

A megyék jól tudták, hogy a kormány nem igen retten vissza az eszköztől. Azért, ha látták, hogy egy rendeletet, melyet a municipium törvénytelennek bélyegzett, minden áron végrehajtani elhatározott akarata, az ellenállással utoljára is felhagytak, a rendeletet végrehajtották, és — és gravament csináltak az országgyűlésre. Az országgyűlés regisztrálta is hiven a gravamenteket.

A legnagyobb gravaminális erőködések eredménye majdnem semmi. Nem volt mód felelőségre vonni a kormány tagjait, kik utóvégre is mindig a korona mögött kerestek és találtak menedéket. Ez a municipális önkormányzati szabadság a kormány valódi felelőssége nélkül.

A 48-diki törvényhozás nem üres szólásmóddal élt, hanem nagy eszmét fejtett ki, midőn a municipiumokat a szabadság véd bástyáinak nevezte, s ünnepélyesen kijelenté, hogy a municipalis szabadságot a kormány felelősségével öszhangzásba hozni feladatául tekinti. Mindenkinék éreznie kell, miszerint teljes lehetetlen, hogy azok, kik a kormányfelelősségi törvényt alkoták, a politikai vezetőket tekintve, magok is — Széchenyi gr., Eötvös báró, s talán még Szemere kivételével — ugyszólva általában a municipalis szabadság legőszintébb barátai, olyat ígérjenek a nemzetnek, minék beváltásához reményök nem leheté. Lehet-e ily otrombaságot azon törvényhozásról feltenni?

Azonban igaz, hogy a kérdés megoldatlan maradt. Az idők a 48-diki törvények alkotása után nem voltak kedvezők arra, hogy a nemzet belszabadsági kérdésekkel tüzetesen foglalkozhatott volna. S ki tudná még most is egész bizonynyal megmondani, vajjon oly közel van-e a kor, midőn az ország törvényhozása e nagy szabadságkérdést tüzetes megvitatás és eldöntés tárgyává fogja teletni?

Hanem a törvényhatósági önkormányzat bilincsei tágittatván, s a municipalis közélet működésének legalább részben tér engedtetvén, a

közönség könnyen felfogható érdekeltséggel vi-
seltetik már e kérdés iránt. Tudni ohajtja, mikép,
mi által válik e kérdés megoldhatóvá? S vajjon
mily intézmények segélyével juthatunk oda, hol
e részben már azon népek vannak, melyek a kor-
mányfelelősség és municipalis szabadság gyakor-
lati élvezetét oly szerencsésen egyesítették?
Megnyugtatót kíván arra nézve, hogy a hely-
hatósági önkormányzat a maga épségében fen-
tartassék, s fentartható legyen a kormány fele-
lőssége mellett.

Az időszakai sajtó több oldalról igyekezett
már e kérdést részint felvilágosítani, részint ösz-
szebonyolítani. Ez a pártviták természetében
fekszik. Annyi azonban alig vonható kétségbe,
hogy a viták már eddig is sok oly használható
anyagot jelöltek meg, melyeket majd építkezés
alkalmával a törvényhozás vizsgálat alá veend, s
a mennyiben használhatósága csakugyan bebizo-
nyul, használni is fog.

Én e helyütt a sok közül csak egy felmerült
javallatot akarok érinteni, mint a mely tárgyamra
szorosabban tartozik, az intézmények azon össze-
függésénél fogva, melyben a fenforgó nagy
szabadságkérdéssel szemközt a füg-
getlen törvénykezés hivatását s fel-
adatát megjelölni kívánám.

Többször s több oldalról állitva lön, hogy a kormány felelőssége szükségkép maga után vonja a municipalis önkormányzat megszorítását s korlátozását annyiban, hogy ha a kormány végrehajtás végett egy rendeletet utasít a municipiumhoz, a municipiumnak, midőn a rendeletet törvénybe ütközőnek látja — joga legyen a végrehajtás elhalasztásával fölterjesztéssel élni, s aggályait, valamint véleményének indokait előadni; — de azon esetben, ha a kormány ujabban megparancsolja a végrehajtást, a municipium tovább ne vihesse a félretételi jogot. Tartozzék a végrehajtást eszközölni, s aztán az országgyűlés legközelebbi ülészakán panaszt emeljen a kormány ellen.

Azt mondják, ámbár nézetem szerint nagyon hibásan mondják, hogy a kormány egyáltalában nem is lehet felelős, ha minden rendeletét végre nem hajtathatja, s ha parancsainak végrehajtásában a municipiumoknál legyőzhetlen akadályokra találhat.

Azt mondják, hogy hiszen ha csak annyiban áll a kormány felelőssége, miszerint törvénytelenséget el ne követhessen, s a közszabadságot meg ne sérthesse, erre valóban nem szükséges a kormányt „specialiter“ felelősnek mondani. Azal a felelősséggel mindenki tartozik, hogy ha

valamely törvényt, vagy idegen jogokat sért, kérdőre vonathassék

Valóban nagyon csodálatos fogalom a kormány felelősségét csak azért akarni megállapítani, hogy a kormány egy nemzet korlátlan hatalmú kényurává tétessék. Azzá tétetnék pedig, ha bármely rendelet végrehajtását, ha ezt a municipium törvénytelennek nyilvánította is, feltétlenül eszközölhetné. A parlamentarismus szemfényvesztésének ezen nemét vissza kellene utasítanunk.

Másrésről tagadhatlanul igaz, hogy az egyéni és kormányzati felelősség közt csakugyan semmi lényeges különbség sincs.

Ha az egyén törvényt vagy jogokat sért, bíró elé idéztetik s feleletre vonatik. Hasonlóképen a kormány is. Ha az egyén formasierüleg kijelenti, miszerint valamely törvényt meg fog sérteni, valakinek jogait csorbitni elhatározott szándoka, — bizonyára ismét bíró elé idéztetik, feleletre vonatik, s a törvénytelen tény elkövetése meggátoltatik. Ugyanennek kell történni akkor is, ha egy kormány, illetőleg a kormánynak egy tagja formasierüen oly rendeletet bocsát ki, vagy akar végrehajtani, melynek végrehajtása törvényt s jogokat sértene meg.

Minden kormány felelős és feleletre vonható, akár van ez törvényben kimondva, akár nincs;

kimondani legfőlebb csak azért czélszerű, mert a hol kimondva s törvénynyel biztosítva nincs, a kormány magát mindig s mindenütt mentnek tekinti cselekvényeire nézve a felelősség alól.

Különösen a monarchiában czélszerű azért, mert a kormány tagjai megszokták, rendeleteikhez az uralkodó aláírásának kinyerésével — azt hinni, hogy ez már most őket minden felelősség alól feloldozza.

Vagy tovább menve, a kormány felelőssége lényegileg különbözik talán bármelyik alsóbb rendű tisztviselő felelősségétől? Vagy kiegyezhetnek abban, hogy a „felelősség“ csak czim, de oly czim legyen a kormányra nézve, melynél-fogva felhatalmaztassék önkénykedésre s bármily törvénytelen rendelet végrehajtására?

Azt mondják, hogy az országgyűlés majd feleltre vonandja a kormányt. És hátha eszébe jutna a kormánynak több éven át nem hívni össze a képviselőtestületet, s illetoleg ott, a hol az évenkinti összeülés napja törvényesen meg van állapítva — meg nem engedné az összejövetelt. Lehetnek háborus idők, zivataros körülmények, gondolni kell azon lehetőségre is, hogy egy kormány szabadságellenes czélzatokból keres és talál ürügyet a törvényhozás mellőzésére, s rendeletekkel kormányozva, s e mellett

tán még azon külczimnel ámitva és demoralizálva, miszerint a fennálló törvényeket akarja foganatosítani, e mellett sajátképen az állítólag törvények végrehajtását célzó rendeleteivel minden törvényt felfogat, s minden jogot veszélyeztet.

De mindezekről eltekintve is, monarchiában egy kormánynak mennyi módja van arra, hogy mesterségesen, sokszor a leggonoszabb eszközökkel oly parlamenti többséget hozzon össze, mely a kormány minden rendelkezésére rákiáltja a helyest, mely a törvények legflagrantsabb megsértése előtt is szemet huny, mely a sérelmeket bizalmi szavazatával elnémitja, s a kormány védelme végett sokszor oly értelmet erőszakol a törvénybe, hogy ez által az egyéni s polgári jogok legnagyobb veszélyeztetésével a törvények visszaható módosítását eszközli, s az önkénynek büntársául szegődve, a jogok biztosságát megsemmisíti.

Vajjon mindezt meggondolva, célszerű-e a kormányt és a municipiumot minden közvetítő intézmény nélkül hagyni, melynek hivatása legyen az egyensúlyt a törvények fölötti örködéssel fentartani? Vajjon célszerű-e a municipalis szabadságot a kormánnyal szemközt minden védelem nélkül hagyni? Nem! Az nem lehet.

Teljes lehetetlennek látszik, hogy egy megye közönsége, a mely kimutatja s bebizonyítja, hogy mit a kormány rendel, az a törvénybe, az önkormányzat jogaiba ütközik, egy megye ugyanazon kormányrendeletet, melyet törvénytelennek bélyegzett, ha mindjárt százszor tetszenék is a kormánynak ismételni a parancsot, — utóljára végrehajtsa. Az nem lehet, hogy egy szabad municipium, jobb tudomása daczára, meggyőződésével ellenkezőleg egész azon pontig hódoljon a törvénytörő kormányi önkénynek, miszerint ezt végre még cselekvőleg is szolgálja!

Egyes embert is, lelkiismeretével ellenkező cselekvésre erőszakkal kényszeríteni — minden erkölcsi érzés lealázása, minden egészséges jogfogalom ledöntése. És ez egy helyhatósággal történjék?! Az önkény ily hatályát szentesíteni — képtelenség.

Igen de a rend a kormányzás érdeke! fogja talán valaki mondani. Hiszen egy országban csak kell lenni tekintélynek, a mely parancsol! Az erős kormány szükséges a rend érdekében! jegyezhetné meg egy másik.

De hát a szabadság érdeke?! S miért volna szükséges, hogy épen a kormány önkénye legyen az, mely előtt feltétlenül meg kellene hajolni? Miért kellene a kormánynak a törvények fölött

állnia? És ki bizonyította be, hogy rend és szabadság érdekében épen az „erős kormány“ szükséges?

A rend és szabadság érdekében szükséges „a törvények uralkodása.“ Szükséges, hogy az államban senki se mondhassa, csak a törvény: ennek meg kell lenni! — Hogy sem egyes az egyessel, sem hatóság hatósággal, sem hatóság az egyessel szemközt soha se hivatkozassék saját erejére vagy tekintélyére, midőn akaratát érvényesíteni kívánja. Kell valaminek lenni az államban, a mi mindenki fölött áll! S ez a „törvény“ s a szűkebb körben törvény erejü „helyhatósági rendszabály.“

Azonban kormány és municipium, hatóság és egyén között minden lépten kételyek s eltérő nézetek támadhatnak, nemcsak egy törvény értelme s hordereje, következőleg egy törvényre támaszkodó kormányi vagy helyhatósági intézkedés érvényessége fölött, de kételyek támadhatnak, még különösen a helyhatósági rendszabályok törvényessége iránt is. S ki döntse, ki igazítsa az ily kérdéseket?

A törvényt értelmezni, s a törvényt alkalmazni csak a bírónak van joga. Az egyéni cselekvények törvényessége, a kor-

mány s hatósági rendeletek jogszerűsége fölött, ha ez bármely oldalról, bárki által megtámadtatik, vagy kétségbe vonatik, a bíró ítéi het csupán.

Kormány és municipium között a „független bíró“ a „független törvénykezés“ nagy fontosságu intézménye szolgáljon közvetítőül, s képezze a kiegyenlítés s öszhangzat legfőbb tényezőjét. Alkalmasabb és czélszerűbb közvetítőt felfedezni valószínűleg nem fogunk.

IV.

A kormányzati felelősség és municipális önkormányzat összeférhetlenségét vitató nézetek leginkább azon tévedésből s azon hibás szempontból folynak, miszerint főleg az forognémely politikus szemei előtt, hogy mit kíván a „kormány-tekintély“ s a „hatalom“ érdeke. Feledik, hogy a kérdés helyesen mindig csak az lehet, ha t. i. valóban alkotmányos jólétre törekszünk, mit követel a szabadság érdeke?

Feledik, hogy hiába-való erőködés a szabadság fontos kérdéseit sophismákkal, a politikai szemfényvesztés mesterkélt tekervényeivel, kinyithatlan lakatokkal, patentális zárankal akarni megoldani. A szabadság kérdéseit csak a valódi szabadság érvényesítésével lehet megoldani.

A szabadság viszont az önkény kizárását, s a mi ezzel egy : a törvények uralkodását feltételezi. A törvények uralkodását pedig nagy részben a „független törvénykezés“ megbecsülhet-

len intézménye valósítja, közvetíti s biztosítja. De végre is földolog a gyakorlati alkalmazás.

Az itt a kérdés, hogy a független bíró, a független törvénykezés gyakorlatilag miképen hasson, mily körülmények közt lépjen közbe oly kérdések eldöntése végett, melyek a kormány és a municipium között valamely kormányrendelet törvényessége s így érvénye, végrehajthatósága iránt s különösen tehát az iránt támadnak, vajjon a municipium tartozik-e azt saját tisztviselői által végrehajtatni? A kérdéseket tisztán kell felállítanunk, hogy minden félreértés, minden kétely lehetőleg elháríttassék.

A társadalomban mindaz, mi országos ügy, tehát mindaz, mi az országnak közös ügye, — egyszersmind minden egyénnek, a társadalom minden szabad akaratú tagjának is ügye. Tehát minden ily ügy valamennyi egyénre, valamennyi községre, valamennyi megyére, s az ország törvényhozására egyaránt tartozik. Ily ügyekhez mindenkinek köze van. Ily ügyek fölött, minden municipium, minden testület, minden társaság, sőt az egyének minden alkalomszerű gyülekezete is szabadon értekezhetik, indítványozhat, kérvényezhet, a határozás joga természetesen az országos és municipális önkormányzati testületeket, t. i. a törvényhozást és municipiumokat illetvén.

Ez a beavatkozási jog azonban megfordítva felülről lefelé teljességgel nem áll.

A község s ennek kormánya szabad országban soha sem avatkozhatik az egyén magánügyeibe, melyek a községre nem tartoznak. A megye s ennek kormánya viszont nem avatkozhatik a község belügyeibe, melyek az összes megyét nem illetik. S végre az ország törvényhozása s ennek kormánya nem avatkozhatik a megyei municipium önkormányzati dolgaiba, melyek az egész országot nem érdeklik. Minden attól függ, hogy az országos, a municipális, valamint az egyéni ügyek ily elvi különválasztása s ennek mindenképp fölötti szüksége átmenjen a közerkölcsökbe s a közérzületbe.

Gondolom a haladás ösvényén, a politikai miveltségben és felvilágosultságban elértük azon pontot, hogy szükségtelen bizonygatni, miszerént ezen elkülönzést, a társadalmi hatalom ezen osztályát nem lenn, hanem fenn kell kezdenünk.

A szabadság egy nagy töke. S e töke általában az egyén tulajdona. Az egyén pedig önálló szabadakaratú lény, a ki a maga szabadságából a társadalmi rend, mások hasonló szabadságának biztossága, tehát az egyenlőség s az államéleti összeférhetés érdekében csak annyit tartozik feláldozni, a mennyit, hogy a társadalomban min-

denki egyiránt feláldozzon, elkerülhetlenül szükséges.

Képtelenség, és a kényuralmi politikának követése volna tehát azon kezdeni, hogy először az egyén által élvezhető jogok határozottassanak meg. S így kiadatván a szabadság nagy tökéjéből az egyénnek bizonyos rész, a többi fölött a hatalom belátása szerint rendelkezék, vagy rajta a országos és municipális önkormányzat tetszéséhez képest osztakozzék.

Könnyü belátni, hogy ez megállapodás nélkül azon tételre vezetne, miszerént a társadalomban csak az szabad, mit a törvény megenged, s mindaz tiltva van, mit a törvény világosan meg nem enged. E tannak is voltak hirdetői egykoron.

Most mindenki tudja már, hogy az az ember szabad akaratának, az egyén jogosultságának vakmerő tagadása, s a kényuralom azon néz-pontjából vette eredetét, miszerént az állam, illetőleg a hatalom az államban minden, az egyén pedig az állami létnek csak eszköze.

Az első kérdés tehát az : mire, mennyire van szüksége az államnak, a társadalomnak, hogy hivatását — a kül- és belbiztosság fentartása körül betölthesse? Meddig legyen a törvényhozásnak joga terjeszkedni intézkedéseiben, hogy ren-

deltetésének megfelelni, a műveltség, s a szellemi mint anyagi jólét közös nagy érdekeit kellőleg előmozdítani képes legyen?

Hogy e részben nálunk nem rossz irányban fejlődött a közszellem, mutatja törvényhozásunk története. Hazánk törvényhozása, különösen műveltségi előhaladásunk közelebb múlt évtizedei alatt, igen sok üdvös és szükséges törvény alkotásában a kormány által lön meggátolva. De munkálatai általában bizonyosságot tesznek, hogy a törvényhozás igyekezett a valóban országos közígények kielégítésére szoritkozni, eltekintve a rendiség természetében fekvő aristokratikus szükkeblüiségtől és korlátoltságtól, azt el kell ismerni, hogy nem esett a hindu s az osztrák törvényhozás azon betegségébe, mely millió számra gyártott rendelkezéseivel az állam tagjait fel akarná menteni minden gondolkozástól s minden öntudatos cselekvéstől, mennyiben az egyéni cselekvést a társadalom minden viszonyaiban s minden irányban szigorú rendszabályok korlátai közé szoritja.

A magyar törvényhozás törvényt igyekezett alkotni ott, hol azt országos érdek kívánta. A municipalis önkormányzati tér, az előretörekvés, javítások s haladási mozgalmak széles mezejéül tekintetett. S ez igen helyes, mert a szabad-

ságra nézve földolog mentül kevesebb törvényt alkotni s mentül kevesebbet kormányozni.

Következik a municipium. A megyének a maga területén bizonyos tevékenységi körre van szüksége, hogy sikerrel kezelhesse s előmozdithassa mindazon ügyeket és érdekeket, melyek az egész megyét s ennek összes lakosságát illetik.

Vannak oly törvénykezési s közigazgatási természetű tárgyak és önkormányzati feladatok, melyek helyes megoldása az egyenkint vett kisebb községek erejét meghaladja, vagy a melyek megoldása a társadalmi miveltségnek oly fokát föltételezi, mely csak egy megye vagy kerület önkormányzata által központosított nagyobb számú értelmiségben található fel. De vannak oly tárgyak is, melyek a kezelésbeni összhangzatot kívánnak, s a községekre hagyva, a közjót kockáztató számos összeütközésekre vezetnének. Az ily s hasonló tárgyak a megyei önkormányzat által karolandók fel.

Magától értetvén, hogy nagy városok municipális önkormányzati tekintetben a kisebb községeket egyesítő megyékkal egy vonalra helyezendők, a mint a 48-iki törvényhozás már a királyi városokat épen azon törvényhatósági

jogkörrel ruházta föl, melylyel addig a megyék birtak. Azonban vannak tisztán községi bel-ügyek, melyek a kisebb községek által önállólag kezelendők, s a melyek az egyéni szabadságok szinte némi korlátozását kívánják.

Természetes, hogy a fejlődő élet igényei által fölmerülhet, minden ügyet sem kimerítőleg előre fölsorolni, sem a törvényhozás és municipiumok között egyszer mindenkorra elosztani nem lehet. Ezen osztály a legtöbb tárgyra nézve inkább csak elvileges. S azért számtalanszor fölmerül a kérdés: vajjon bizonyos ügyben a municipium intézkedhetik-e, vagy intézkedést a törvényhozástól kelljen várni.

E kérdés eldöntésénél sohasem kell feledni, hogy a hatalom mindig telhetlen. Mindig többet követel, s messzebb akar terjeszkedni, mint mennyire szüksége van. A mindent kormányozni akarás nyavalyája nagyon befészkelte magát az európai nézetekbe. A legujabb időben nálunk is nagy előmeneteleket tön. S készen lehetünk, hogy sokan ugy szólva mindent országos ügygyé s a törvényhozási s kormányi intézkedések tárgyává kívánnának tenni.

Azok, kik kormányon vannak, valamint azok, kik a kormányhoz „közel állanak“, de azok is, kik ezen két osztály valamelyikébe töreksze-

nek, — a kormány kezébe több hatalmat ohajtanak összehalmozni. Ezen betegségből egy bizonyos adag a megyei, sőt a községi emberekben is meglesz.

A legszabadelvűbb egyén, ki teljes életében a „szabadságról“ beszélt, s mindig azt követelte, hogy mindenki hajoljon meg a közakarat előtt, ha egyszer kormányra jut, a legtöbb esetben a „rend“-ért aggódik a „társadalmi nagy érdekek“ megóvása végett, mindenek fölött „erős kormányt“ tart szükségesnek. Szóval, többnyire a hatalom apostolává válik. Fő dolog tehát a kormányzatban lehető legnagyobb decentralisatióra, azaz lehető legkiterjedtebb önkormányzatra törekedve, minden alkalommal a legszigorúbb birálat alá venni a hatalom igényeit s következetesen visszautasítani azt, a mi tulságos.

S most már az a kérdés, hogy miután az országos kormány feladata a törvényhozás útján alkotott országos törvények végrehajtását részint eszközölni, részint ép oly felelősség alatt ellenőrizni: mi történjék gyakorlatilag oly esetben, midőn a kormány által e czímen kibocsátott rendelet a municipiumban ellenszegülésre talál?

Vegyük a dolgot egészen gyakorlatilag. A kormány vagy annak egyik tagja kibocsát valamely rendeletet, s a végrehajtást a municipiumnak

meghagyja. A felelős kormányról fel kell tenni, hogy saját rendeletét jogosnak s a fennálló törvényekkel megegyezőnek, tehát törvényszerűnek is tartja.

A helyhatóság azonban úgy találja, hogy a rendelet vagy egy szerinte világos létező törvénybe ütközik, vagy legalább helyhatósági és illetőleg egyéni oly jogokat sértene, ha végrehajthatnák, melyeket a törvény uralkodásának védni, oltalmazni kell. Törvényességi indokai kifejtésével értesíti tehát a kormányt, hogy a rendeletet végrehajthatónak nem tartja s végre sem hajtja. Kell, hogy ezt tenni a törvényhatóságnak jogában álljon.

Már most mi fog történni, ha a kormány nézete mellett marad, s a rendelet végrehajtását jogosnak és szükségesnek is tartja. A kérdés, a mi ilyen esetben felmerül, tisztán jogkérdések természetével bír.

Lehet hogy a rendelet törvényszerű, s így a kormánynak van igazsága. Lehet hogy törvényellenes, s ez esetben a helyhatóságnak van igazsága. A kérdést ki fogja eldönteni? Itt a kormány ép úgy „fél“ az ügyben, mint a municipium.

Az nem lehet kérdés, vajjon a tárgy fontos-e vagy sem; következőleg igen rossz expediens az,

a mit egy helyütt olvastam, hogy t. i. kisebb fontosságú ügyben, mely nagy érdekeket nem kockáztat, a municipium engedjen. A kérdés csak az, a rendelet törvényellenes-e vagy sem?

Azt mondják, hogy képviseleti rendszer mellett az országgyűlésnek különben is évenként össze kell jönni, de a kormánynak az is módjában áll, sürgős esetben rendkívülieg összehívni az országgyűlést. S így legezélszerűbb, ha a kormány az országgyűlés elé terjeszti az ügyet; törvényhozási intézkedésnek minden municipium feltétlenül engedelmessé tartzván. Ez azonban szinte nem megoldás.

Ha a rendelet valóban törvényellenes, akkor az igaz, nagyon jól történt, hogy végrehajtása az országgyűlésig elmarad, s ez esetben a municipium ellenszegülése által a kormányon semmi sérelem nem ejtetik. Azonban a dolognak másik oldala is van. Vegyük az esetet, hogy a rendelet törvénytörő, s az ellenszegülő municipiumnak nincs igazsága. Ez esetben is engedjen a kormány s várjon országgyűlést? Ez már lehetlen.

Avagy lehet-e oly kormányzati rendet állapítani meg, mely szerint a kormány jogos szándoka s törvénytörő törekvése egy makacs municipiumnak talán szeszélyén, talán kormányelle-

nes érületén megtörjön? Lehet-e engedni, hogy a municipium maga biráskodjék egy törvényeségi kérdésben, mely közte s a kormány között felmerült?

De ettől eltekintve, az országgyűlést tenni a kérdés birájává, nem is tanácsos, kivált képvisleti rendszer mellett. Egy népszerű kormány, vagy kormánytag, egy municipium ellenében alkalmasint mindig meg fogja nyerni a többséget, hacsak a rendelet nagyon „vastag törvényszerűséget“ nem tartalmaz; ily rendeletet azonban aligha fog egy kormány az országgyűlés elé terjeszteni a végett, hogy ez azt törvényesnek ismerje.

De az is könnyen megtörténhetnék, miszerint az országgyűlés egy eléje terjesztett kormányrendelet fölötti határozás alkalmát pillanatnyi pártcélből arra használhatná, hogy a kormánynak legközelebb érdeklett tagját a rendelet elvetésével pelengérezze, midőn talán szigorú részrehajlatlansággal tekintve az ügyet, a rendelet még sem volt törvénytelen.

Ez nem lehet az az út, mely a törvények uralkodásának megszilárdítására vezet. A kormánynak nem lehet más kötelessége, mint a törvényeknek érvényt szerezni. Hanem a kötelességnek kell, hogy megfeleljen a jog, miszerint a

kormány egy törvényes rendelet végrehajtására a municipiumot szabályszerűleg szorítani képes legyen.

A kormányt e feladatában segíteni, s a törvények végrehajtását biztosítani a független birói intézménynek feladata.

Midőn egy municipium valamely kormányrendeletre nézve kijelenti, hogy azt törvényesnek nem ismeri, s a végrehajtást megtagadja: a kormány nem tehet mást, mint hogy a kérdés eldöntése s birói rendelvénnyel eszközlése végett a municipiumot biró elé idézteti. A korona ügyésze a municipium tisztii ügyészével fog aztán szemközt állani. Ha az illetékes biró, mely nem lehet más, mint első fokon maga a helyhatósági bíróság, további fokon pedig a felsőbb törvényszékek, — a kormány részére döntötte el a kérdést, a helyhatóság ellenszegülésének meg kell szünni, s a rendeletet végrehajtani ez esetben tartozzék.

Az önkormányzat további fokozatain hasonló kérdések merülhetnek fel. A megyegyűlés egy rendszabályt alkot, a megyei kormány vagy tisztviselő egy rendeletet bocsát ki a községhez végrehajtás végett. A község azonban megtagadja a végrehajtást, vagy ha az ő közbejöttével nélkül akarja a megyei tisztviselő eljárni, ellene szegül a végrehajtásnak azon okból, mert a rend-

szabályt vagy intézkedést országos törvénybe ütközőnek, vagy községi belügyeit illető önkormányzati jogaira nézve sérelmesnek tartja.

Már most a megye, erőszakot — brachiumot — használjon a község ellen? Hiszen ez önkény volna; negatívója a szabadságnak!

A mely országban a törvény uralkodásának elve nyílt elismerésre talál s alkotmányszerűleg biztosítva van, azaz minden alkotmányos államban kell, hogy tiltva legyen bármely adminisztratív hatóságnak akár alsóbb hatóság, akár egyén ellen karhatalomhoz önkényleg nyulni. A karhatalom használása nem lehet egyéb, mint a törvény iránt tartozó engedelmesség kikényszerítése. Kétes esetben pedig csak a bíró döntheti el, mi a törvény. A karhatalmat tehát egyedül az illetékes bíróságnak lehet joga kirendelni.

De tovább menve, a község a maga belügyi intézkedéseinek kibocsátásában, s bármely hatósági tisztviselő a rábizott rendeletek fogantatása közben az egyénnel jöhet összeütközésbe, midőn az egyén, saját jogaira nézve sérelmesnek s törvénybe ütközőnek találván a rendeletet, saját felelősségére ellenszegül. Vajjon a község vagy a közigazgatási tisztviselő alkalmazhat-e erőszakot az egyén ellen? Birói határozat nélkül szabad országban ez lehetetlen.

Az önkényt elhárítani, a szabadságot oltalmazni, s a törvények uralkodását biztosítani tehát minden fölmerülő esetben a független bírónak, a független törvénykezésnek feladata.

Nemcsak abban áll a kormányzati felelőség, hogy a kormány tagjai az általuk elkövetett törvényszegésekért vád alá helyezhetők, hanem különösen abban, hogy felelősek arra nézve, miszerint a meghozott törvény végrehajthatlan nem marad. Mire nézve kötelessége a kellő rendeleteket kibocsátani, s joga az ellenszegülő hatóság, terület vagy egyén ellen a törvények fölött örökös birói tekintélyt, s birói határozat alapján a kényszerítő eszközöket igénybe venni.

Egyébiránt, ha ezen elvek alkalmazása mellett a kormány valamely esetben arról győződne meg, hogy közjóra irányzott 'rendeletét a „független bíró“ törvénybeütközőnek találná, s így az végrehajthatlanná válnék, holott az intézkedés valóban szükséges volna; vagy azt gondolná, hogy a bíró helytelenül értelmezte s alkalmazta az ő rendelete ellen a törvényt; a kormányra nézve nem lehet egyéb teendő, mint a törvényhozástól kérni intézkedést.

Törvényjavaslatot terjeszthet elő, mely szerint az akadályul szolgáló törvényt az ő nézete

szerint értelmezteni, módosíttatni vagy eltöröl-
tetni kívánja. Ha törvényjavaslata elfogadtatik,
az kötelezni fogja aztán a bíróságokat, hogy
„jövő esetekre“ nézve annak értelmében járja-
nak el.

V.

A független törvénykezésnek, mint a kormány és municipiumok közötti összeütközéseket közvetítő nagy intézménynek hivatását csak föbb vonásokban jelezni, lehetett e lapok feladata. Czélszerűnek látszik azonban bővebb felvilágosításul még némieket megérinteni azon tapasztalatok folytán, miket e részben szabad országok jogélete szolgáltat.

A független törvénykezés elvei s az ennek hivatására vonatkozó fogalmak, a szabadság classicus földén Amerikában, de a monarchiai Angliában is oly mély gyökeret vertek, s annyira kiegészítő s nélkülözhetlen részévé váltak a szabadság biztosítékainak, hogy azokat mindenki az alkotmányosság természetes kifolyásainak tekintti.

Ezen államokban minden köz-tisztviselő, nagy és kicsi, a köztársasági elnöktől, illetőleg a korona tanácsosaitól kezdve az utolsó községi toronyörig, — minden polgári vagy katonai,

világi vagy egyházi szolgálatban álló egyén, hivatalos és szolgálati cselekvényeiért a bíró előtt felelni s számolni tartozik. Az mindegy, saját szolgálati állásából önként meritette-e a cselekvés indokát, vagy eljárása felsőbbbségi parancs, előljárói utasítása, hatósági meghagyás, vagy éppen a király rendeletére történt is.

Mihelyt egyszer a szolgálati tény törvényessége kérdésbe vonatik, s az eljárás ellenszegülésre talál, egyedül a független bírónak van joga a kérdést eldönteni, mely alkalommal egyszersemind a közszolgálati tisztviselő s egyén ellen, ha cselekvénye törvénytelennek találtatnék, a következményekérti felelősség s kártérítési igények egész szigorát alkalmazni köteles.

A bíró hivatására vonatkozólag az angol kormányzati életből egy igen találó példát szabadjon érintenem. Az eset tárgya csekély fontosságú, de éppen ez által is mutatja, hogy a törvény uralkodásának elvei minden irányban mikép érvényesíttetnek.

Az angol kormány 52-ben egy rendelvényt bocsátott ki, melyben a római katolikus papságot közhelyen, papi öltözékbeni megjelenéstől eltiltja. Az ismert nevű Newman atya egyenes kérdést intézett a belügyi államtitkárhoz, vajjon ezen királyi rendelvény a papi öltönyt és papi

köpenynek Birmingham utczáin való viselése ellen is intézettnek tekintendő-e, miután az e részben kikért jogtudói vélemény folytán a katolikus papok ezt már négy év óta gyakorolják a mondott városban.

Walpole államtitkár következőleg felelt (1852. június 24.) „Értesitem önt, miszerint ő fölsége rendelvénye IV. György 7-dik könyvében foglalt 10-dik törvény 26-dik tételének minden megsértése ellen van intézve; s ha önnök e törvény értelmezése körül valamely nehézsége van, legjobban cselekszik ön, ha e részben jogi tanácsadójához fordul. Az államtitkár helytelenül cselekednék, ha az eléje tett kérdésre véleményét akarná nyilvánítani. Mert ha e tárgyban valamely kétség merül fel, a határozás joga a bíróságokat s nem a kormányt illeti.“

Sehol más országban a continensen a kérdező nem kapta volna ezt a választ.

E válasz annyit tesz : az érdeemes tudakozódó forduljon valamely jogtudóhoz azon kérdéssel, vajjon ha a birminghami utczán papi öltönyben megjelen, a kormány rendeletének szigorja, az idézett törvény szerint ellene alkalmazható leend-e? S ha ez azt mondaná, hogy : igen, — akkor óvakodjék a szent atya a rendelet ellen véteni, mert különben a korona ügyészével fog

a bíróság előtt szemközt állani, s perét valószínűleg el fogja veszteni.

Másutt az egész európai continensen, hol a mindent kormányzás nyavalyájában szenvednek a hatalmak, s hol a kormány a törvényt magyarázás jogát a legnagyobb kiterjedésben bitorolja, az illető kormánytag bizonyosan oda utasította volna a szent atyát, adna be egy folyamodást azon öltözék-nem meghatározása végett, melyet a kibocsátott rendelet mellett is használhat. Vagy ha a folyamodást el is engedi, de okvetlen egy újabb magyarázó rendelet bocsáttatik ki, legalább huszonöt pontban, mely a közhelyen használható öltönynek még gomblyukai számát is meghatározza, s körülményesen kifejti, vajjon a közhely nevezet alatt csak a sétányokat s mulató helyeket, vagy egyszersmind az utcákat is kelljen-e a jelen esetben érteni . . .

A mint tudjuk, Angliában nagy sérelme a szabadságnak, miszerént az országos törvények végrehajtására hivatott köztisztviselők „legnagyobb részét“ közvetlenül a miniszterium nevezi ki. S így módjában áll a törvény végrehajtására vonatkozó rendeleteit többnyire a municipiumok részvéte s közbejötte nélkül foganatosítani.

De magok a municipiumok is hozhatnak helyhatóságuk határain belül oly rendszabályt,

melyet saját tisztviselőik által foganatosítanak a nélkül, hogy alsóbbrendű községi helyhatóság, vagy csak az egyesek tényleges közbejöttét is igénybe kellene venni.

Fordulnak elő tehát oly esetek, midőn egy rendelet foganatosítása végett a kormány a municipiumtól, s a municipium a kebelében lévő községtől, vagy egyéntől cselekvő eljárást nem kíván. Mindamellett a rendelet végrehajtása a municipiumok törvényes önkormányzati szabadságát csorbíthatja, vagy általában jogos érdekeket sérthet. Mi történik ily körülmények között?

A felelősségi elv szigorú alkalmazásánál fogva a hivatalos cselekvényekért, nemcsak a rendelkező kormány vagy hatóság felelős, hanem felelősek mindazok, kik egy intézkedés végrehajtásába befolynak. Ily esetben tehát a felek állást cserélnek.

Nem a kormány idézteti bíró elé a szerinte törvényes rendelet végrehajtásában tényleg eljárni vonakodó vagy ellenszegülő municipiumot, nem a hatóság fordul a bíróhoz az engedetlen alsóbb hatóság vagy egyén ellen: hanem a kormány és hatóság jár el közegei által. De kiteszi egyszersmind ezzel mind magát, mind különösen közvetlenül eljáró közegét annak, hogy a muni-

cipium vagy egyén, sérelmet látván a végrehajtásban, ennek meggátlása, a rendelet végrehajthatlanná tétele végett ótalomért a bíróhoz folyamodik.

Ezek szerint ha sok esetben a kormány kénytelen igénybe venni a birói tekintély segélyét a municipium vagy egyén ellen: ép annyiszor fordulhat elő azon eset, hogy megfordítva a municipium vagy egyén feladata védelmet keresni s tilalmat eszközölni a birónál akár egyenesen a kormány rendelkező tagja, akár közvetlenül azon tisztviselő ellen, ki valamely rendelet foganatosításával megbízott.

Sokszor mint nagyfontosságú tétel volt már felhozva, hogy a municipiumot feleletre vonni, kivált alsóbb helyhatóságnak vagy egyénnek igen nehéz. Ott, hol valódi önkormányzat van, erre ritkán is lesz szükség, mert egy szabad közvélemény ellenörködése ki szokta irtani az önkényt s a törvények elleni vállalkozás szellemét. De a mikor szükség van: a municipium, az öt jogi ügyekre nézve képviselő tiszti ügyész személyében ép ugy bíró elé idézhető, mint akár-mely egyén.

Különben a municipium soha sem megy testületesleg egy rendszabályt foganatosítani. A végrehajtást tisztviselőire bizza. Valamint tehát

az országos önkormányzat ügyeiben a felelős kormány tagjai s illetőleg közegei jönnek érintkezésbe a municipiummal és egyénnel: ugy a municipium körében a törvényhatósági tisztviselő az, ki mint a törvényhatóság esetszerű bizománya a bíró előtt helyt állani s hivatalos cselekvényét igazolni, azért felelni tartozik.

Ily alapokon nyugszik, habár az aristokratikus irányzatok tulsulya miatt nem egy hiányt mutat is, a kormányzati felelősség Angliában! Innét van, hogy egy angol jogtudó az alkotmányosságának csak ott tulajdonit valódi értéket, hol a miniszter, törvénytelen rendeletek végrehajtására az országban embert nem talál.

Azt gondolhatná valaki, hogy ez nem helyes, miután ily rendszerből nagy kellemetlenségek áradhatnak a kormányra s ennek tagjaira. Mert miután a bíró soha sem vizsgálja, vajjon egy rendelet jó szándékkal bocsáttatott-e ki, vagy bizonyos irányban üdvös eredménynyel bírna-e, hanem előtte tisztán az a kérdés, törvényes-e a rendelet? — sokszor egy hasznos intézkedés kivihetlenné válik, sőt a kormány s ennek közegei sérelmi s kártérítési panaszoknak tétetnek ki.

Ily eset valóban fordulhat elő, ha a kormány szem elől téveszti a szigoru törvényességet. De

a szabadság s jog érdeke, a törvények kizárólagos uralkodásának érvényesítése az államban oly igen fontos, miszerint ily kormányzati kényelmetlenségénél még sokkal nagyobb áldozatokat is megérdemel.

Fel szokott merülni az angol alkotmányos életben a kormányfelelősség mellett azon eset, hogy a kormány valamely rendeletnek kibocsátását s végrehajtását a közjó s országos érdek szempontjából halaszthatlannak látja, s keresztülvitelét elhatározza, habár az intézkedés jogosságáról, a törvényesség szigorúan vett szempontjából meggyőződve nincs. Vagy legalább kétesnek látszik, vajjon a rendelet végrehajtása által okozott sérelmek miatt, végrehajtó közegeinek nem gyűle meg majd bajuk a bíróságokkal.

Olvassuk néha, hogy a kormány ez és ez ügyben „indemnity-billt“ terjesztett a kamara elé elfogadás végett. Mit tesz ez?

Azt, hogy a kormány saját felelősségére intézkedett az ülészak bevéjárása nélkül bizonyos ügyben. Rendeletének végrehajtását a szükségesség miatt foganatba vette, habár az jogos érdekeket sért, s így törvényszerű ellenszegülés mellett még kártérítési kereseteket is vonhatna maga után.

A kormány utólagos jóváhagyást kér tehát a parlamenttől, mely jóváhagyás aztán a már folyamatba tett intézkedésekre nézve a törvényesítés védelmét nyújtja. S az ily indemnity-billben a kormány nemcsak a maga vagy az érdeklett kormánytag részére eszközöl „büntetlenséget,” hanem a törvénybe mindenkor beigtatják azon záradékot, hogy indemnityt nyertek „mind azok is, kik a rendelet foganatosításába bármikép befolytak.” Különben könnyen megtörténnék, hogy a kormány tagjait fedezi ugyan az indemnity-bill, de magát a közvetlenül végrehajtó köztisztviselőt a bíró panasz esetében elmarasztalná.

És ha a kormány nem kapná meg a parlamenttől kért „indemnity-billt”? Ez ugyan ritkán fordulhat elő képviseleti rendszer mellett, a mennyiben a kormány a többség által támogatni szokott. De mégis megtörténhetik.

Az indemnity-bill megtagadása minden csak némileg fontos esetben is annyi, mint bizalmatlansági szavazat, legelső következménye tehát a kormány lelépése, hacsak a kormány világosan ki nem jelenti, miszerént az ügyet nem tekinti tárczakérdésnek, és habár az intézkedést szükségesnek látta, de a végrehajtással kész felhagyni, ha jóváhagyást nem nyer.

De az indemnity-bill megtagadásának nagy fontosságu ügyben messzebb ható következései is lehetnek. Mert meglehet ugyan, hogy az ügy a billet együtt egyszerüen mellöztetik, s ez esetben a kormányt illeti rendbehozni dolgát azokkal, kik a már tett végrehajtási lépések által valamely kárt vagy sérelmet szenvedtek. Azonban az sem lehetlen, hogy a parlament az indemnity-bill elvetésével nem elégszik meg. S ha a rendeletben sulyos törvényszegést, s a szabadság elleni veszélyes kísérletet lát, egyuttal az illető kormánytag vád alá helyezését is kimondhatja.

A mondottak szerint tehát akár a fölött támad kétség, vajjon egy kormányrendelet nem ütközik-e a törvénybe, akár a fölött, vajjon a municipiumnak valamely rendszabálya nincs-e ellentétben az országos törvénnyel, a kérdést eldönteni mindig a törvénykezés feladata. És ebben áll a törvények uralkodása; ebben a valódi felelösség. Erre vonatkozólag mondja egy angol jogtudó:

„A törvény uralkodása s a hivatalnok felelössége egymástól elválaszthatlan. Ez abban áll egy részről, hogy a hivatalnok, magas vagy alacsony állást foglaljon el, mindegy, cselekvényei törvényességeért az érdeklett irányában felelős-

séggel tartozik, és pedig felelősséggel tartozik, habár törvényszerű előjárójától nyert az eljárásra megbizatást, még azon esetben is, ha nem volt oly helyzetben, miszerént a reá bizott cselekvés törvényességét megítélhette volna. Másrésről abban áll, hogy mindenki jogosítva van egy törvényellenes cselekvénynek ellenszegülni, habár a cselekvés törvényszerűleg alkalmazott hivatalnoktól származnék. Az ellenszegülés annak veszélyére történik, a ki ellenszegül. Másutt a hivatalnok iránt feltétlen engedelmességet követelnek; és csak azután lehet panaszt emelni a hivatalnok előjárójánál, ha az engedelmség megtörtént. (Ez az ugynevezett fegyelmi eljárás, mely a burocratiának talál-mánya.) A mi jogelvünk a hivatalnokokra nézve kissé súlyos. Hanem sokkal inkább e kényelmetlenség, mint azon csorba, melyet elvünk feladása a törvények uralkodásán ütne. Mi nem vagyunk alája vetve a hivatalnoknak. S az egyénnek csak annyiban engedünk, a mennyiben ő a törvény eszköze“

Amerikában a szabadság megalapítása alkalmával a szabad és független törvénykezés elvét a szabad állami önkormányzat megóvása végett egész azon határig kellett kiterjeszteni, hogy még a souverain országok törvényhozását is, a

közös alkotmánypontok értelmében a független bírói tekintély ellenőrzi.

Ott látjuk, hogy ha akármelyik szövetkezett állam törvényhozó hatalma egy törvényt alkot, mely az unio alkotmányába ütközik, nemcsak az unio kormánya rendes törvénykezési uton lép fel ily törvény ellen, de ennek ellenében bármely hatóság, s bármely egyén ótalmat talál a bíróságnál.

Ha ily törvényre nézve a szövetségi legfőbb törvényszék is kimondja, miszerént az a közösen elfogadott alkotmánypontok valamelyikébe ütközik, a törvény érvényességét elveszti, s kit sem kötelez. És ezen elv alkalmazása nem csak lehető, de egyszersmind elkerülhetlen ott, hol független államok nem közös szolgaságra, hanem a szabadság nagy jótéteményeinek biztosítása végett egymással szorosabb szövetségi viszonyba lépnek.

VÉGSZÓ.

Azt hiszem, ezek után világos lehet mindenki előtt, a szabadságra nézve mily nagy fontossággal bír a törvénykezés függetlensége. S mily hordereje van annak, hogy a bíró nem lehet semmiféle hatalom vak eszköze, s a független bírót csak a törvény s lelkiismerete kötelezi.

A mely pillanatban bármely hatalmi érdek vagy képzelt politikai czélszerűség kedvéért odaengedjük magunkat sodortatni, hogy a bíró a maga cselekvési körében változandó hatalmi utasításoktól tétessék függővé : feladtuk a jognak és szabadságnak legfőbb lényegét, miszerént szükséges, hogy mivellett államban csak a „törvény“ uralkodjék.

Figyelmet akartam kelteni a független törvénykezés azon oldala iránt, mely alkotmányos

szabadságunk egyik legnagyobb kérdésének az országos kormányzati felelősség és a helyhatósági szabad önkormányzat közötti összeférhetésnek szerencsés megoldásával közvetlen kapcsolatban áll.

VERSENY

Dr. BALLAGI GÉZA.

MADYAR NEPALEKONANT

SAZALAT

TELLOS MIMIZAN LUAL

THE CITY OF NEPALEKONANT

NEPALEKONANT

1875

NEPALEKONANT

NEPALEKONANT

NEPALEKONANT

1875

